

A HANGOSFILM TÖRTÉNETE GYÓRÖTT	2
BEVEZETÉS	3
A LEGJOBB AJÁNLAT	3
PREMIEREK	5
SE VÁROSI SZÍNHÁZ, SE VÁROSI MOZGÓ?	9
A KULTÚRHÁZ MINT MOZI	12
EGY TÉLEN ÁT TÁNCOLT	14
VÁLÁS UTÁN	19
FILMEK, FILMESEK, KÖZÖNSÉG	20
RÖVID TANULSÁG	26

Hárs József:

A HANGOSFILM TÖRTÉNETE GYŐRÖTT

(1930—1947)

JELIGE.:
„Apollo az Aranykertben”

BEVEZETÉS

Ramon Navarro, a mozgóképek egyik nagy sztárja, lelkesen közli az újságírókkal, hogy most már énekelhet a celluloid szalagra. Piánóit meghallja a közönség a mozi legeldugottabb sarkában is. Jó ez a hangosfilm, csak a rendezőknek szokatlan, mert még arra is ügyelniük kell, hogy ne nyikorogjon bele a cselekménybe a szereplők új cipője¹.

Változott a rendezők feladata, de a színészeké talán még inkább, (Némelyikük – nem bírván megfelelő hanggal – vehette kezébe a vándorbotot.) Ám a közönségnek is sutba kellett dobnia régi, megrögzött szokásait.

Kezdetben, a kávéházi vetítések idején, teljesen elengedhette magát: jött, ment, evett, ivott, beszélgetett, ahogy jólesett neki. Legfeljebb a malomkeréknyi női kalapok miatt háborgott, hogy elveszik előle a kilátást. Aztán leszoktatták a dohányzásról, nehogy tűzriadókor még a csikk is fokozza a bajt, mikor a mellékhelyiség ablakán préseli ki magát a szabadba. Ülését lecsavarozták a padlóhoz, a büfében csak ártatlan cukorkákat, üdítőt adtak neki, s kötelezővé tették számára a ruhatárt. De még mindig megvolt az a szabadsága, hogy ott helyben (zsöllyéből: in statu nascendi, „rohampáholyból”: stande pityere) megmondhassa a véleményét a látottakról, akár a harmadik szomszédjának is. Legfeljebb zavarta vele a jobb sorsra érdemes zongorista klimpírozását².

Mikor a hang a film elidegeníthetetlen része lett, folyamatosan kellett figyelni rá. Akik a vászonra kerültek, nem ugrathatták egymást oda nem tartozó viccekkel, mint korábban. (Ezeket addig csaj az élvezhette, aki szájról tudott olvasni.) Sokszor csak a szövegből lehetett megérteni a cselekmény lényegét. Különösen akkor, ha a gyakori regény- vagy színdarab-átültetésekről volt szó³.

Ehhez azonban nemcsak figyelem kellett, hanem bizony nyelvtudás is. Főleg német. Volt ugyan már valamilyen kezdetleges szinkron, de akkor még a rengeteg filmnek csak egy kis hányadát tudták beszélő magyar szöveggel ellátni. A többen a kép aljára került feliratok nem adtak vissza mindent (s szövegnek átlag 20%-át), viszont elvonták a figyelmet a látvány jó részétől. Jobb ez az új, mint a régi? És éppen most kell bevezetni? (1930 ősze: elbocsátások, fizetéscsökkenések. Lesz-e világosság? Lesz- e tüzelő a télre?) Mi történik, ha elmúlik az újdonság varázsa? – aggódtak a mozisok.

Ennek ellenére bele kellett vágniuk. Mégpedig rendes helyárrakkal, lemondva a nagyobb nyereségről. Az átalakítást előbb az Apollóban, majd az Elite-ben, gőzerővel kezdték és folytatták. Öles plakátok hirdették a műszaki csodát. Mivel a mozisok is élni akartak, nem volt más választásuk.

Erről szól mostani történetünk.

A LEGJOBB AJÁNLAT

¹ Ramon Navarro (1899—1968) spanyol szárm. amerikai színész. „A néma korszak utolsó szakaszának egyik legnépszerűbb romantikus hőse.” Új Filmlexikon. Bp., 1973, 2. köt., 222. lap. Az USA-ban elhangzott nyilatkozatokat a Győri Hírlap (a továbbiakban Győ.) idézi 1930. jan. 18-i számában.

² Ld. Hárs József: A filmvetítés története Győrött 1896-tól 1912 végéig. In: Győri tanulmányok 10. Győr, 1989, 97—128. lap és Us.: Küzdelem Győr szab. kir város három mozijogáért 1912—1930. Kézirat. Sopron, 1989.

³ Pl. az első években Lev Tolsztoj: Nadzsi Murat, Karenina Anna, Dosztojevszkij: Karamazov testvérek c. művei, Cladue Farrere: Aki ölt, vagy O. Strauss, Millöcker, Lehár operettjei, vagy Molnár Ferenc. Olympiája. Edna Ferber: Vacsora nyolckor c. színdarabját, amelyet a Vígszínház is játszott, s a Metro—Goldwyn—Mayer cég vitt vászonra, Győrött 1934. márc. 25--27-én pergették le az Elite-ben. Főbb szereplők: Jean Marlow, John Barrymore, Wallace Beery stb.

Magyarországon 1929 őszén kezdtek el hangosfilmet vetíteni⁴. Először a nagy és tőkeerős budapesti mozik teheték ezt meg. A vidék (részben az anyagiak, részben a még nem elég széles választék miatt) várakozó álláspontot foglalt el.

Győr óvatosan érdeklődik. A várossal szerződéses viszonyban lévő Popovicinéval (Elite) megegyeznek, hogy – egyidőben velük – ős is beszerzi az új gépeket. Az illetékes tisztviselő, az áttérés anyagi oldalát vizsgálva, megállapítják, hogy az eddigi 240 P-s átlagos filmkölcsonzési díj 350 P-re fog ugyan emelkedni, a gép fenntartási költsége évi 2—3000 P, élettartama 4 év, de megspórolják a zenét, ami évente 12-20 000 P-t tesz ki. Nagyobb látogatottságot remélnék és (ekkor még) felemelt helyáratat. Végző soron megtakarításokat (az együttműködés révén) a filmkölcsondíjaknál is⁵.

Ajánlatokat kérnek a világcégek fővárosi képviselőitől. A Western Electric nevű angol társaságé lenne a legkedvezőbb, de az – 1930. augusztus 1-jével – leállította Magyarországra szóló exportját⁶. Elterjedt a híre, hogy a Zeiss-Ikon A. G. Dresden nem tud fotocellákat gyártani, márpedig ez az ún. fényhangú filmek megszólaltatásának kulcsa. Oláh György mérnök, a drezdai cég magyarországi képviselője, ezt a híresztelést hitelrontásnak nevezi, hiszen a másokhoz képest kissé lassan de fokozatosan kifejlesztett német leadási technika annyira tökéletessé vált, hogy azt sak tisztességtelen eszközökkel tudják a versenytársak megtámadni. Egyelőre azonban nem érkeztek meg a gyár külön fotocellái, amelyek régi gépekre szerelhetők, ezért kézizálogképp 2 db – túhangra is alkalmas- Ernemann II. típusú gépet működtetnek az Apollóban, az ott levő Hahn-Goerz típusúak helyett (ezek is a gyár termékei voltak):. Díjmentesen adják kölcsön, s valamikor majd október végén, elvégzik az átszerelést, anélkül, hogy zavarnák az üzemet – ígérik. A megállapodást és addigi teljesítését rögzítő jegyzőkönyvet 1930. október 11-én írták alá Győrött⁷.

Nincs csodálkozni való azon, hogy végül az Elite-ben is ugyanilyen masinák működtek, mert az akkor legfrissebb statisztikák szerint az országban használt mozigépek 92 %-a ebből a német gyárból kerültek ki. Mellettük szólt a régihez képest változatlan helyigény is. Mindössze az Elite-ben kellett a gépházi feljárót áthelyezni. Kevés tapasztalat. A legújabb konstrukció még csak pár hetes, s mindössze Szegeden állították üzembe⁸.

Oláh megnyugtatóan közli, hogy a gépek könnyen átállíthatók némafilmre. A műsorokat nézve, erre csak nagynéha kerítették sort⁹. A szegediek már arra is rájöttek, hogy a túhangos filmekhez szükséges lemezek kölcsöndíja olyan magas, hogy érdemesebb átnyergelni a fotocellás módszerre. Aminthogy ez is vált a jövő útjává. Ekkorra Ausztriában már több mozi vetített így¹⁰.

A város a következő év elején azt az ajánlatot tette Oláhéknak, hogy adják el neki az Ernemann-gépeket, cserébe pedig visszaküldi az elhasználatnak minősülő – hogy ne mondjuk: ócska – Hahn-Goerzeteket. Vételár-különbözet címén hajlandó 3000 P-t fizetni. A mérnök, a jóviszony fenntartása érdekében, belement az alkuba¹¹.

⁴ Az első hangosfilmet az USA-ban mutatták be 1926-ban (Új Filmlexikon. 1. köt. 441. lap), nálunk 1929. szept. 20-án, ld. Nemeskürty István: A meseautó utasai. A magyar filmesztétika története 1930—1940. Bp., 1965, 9. lap.

⁵ Győri Levéltár (a továbbiakban: GyL.) 9766/1930. (aug.21.) Éberth Géza tanácsnok, Mészáros Ferenc főszámvevő és Höfer Vilmos főjegyző jelentése Szauter Ferenc polgármester részére.

⁶ Uo.

⁷ GyL. Moziüzem iratai. Jegyzőkönyv az Apollóban. A fotocellákról uo. A fotocella Lee de Forest amerikai mérnök találmánya. Oláh György levele a városhoz: 1930. júl. 29. GyL. Moziüzem iratai.

⁸ A statisztikákat ld. Oláh 1930. máj. 28-i ajánlatában. GyL. Moziüzem iratai. A feljáró áthelyezéséről uo. A szegediek dicsérik az új gépet: 1930. jún. 10.

⁹ Általános gyakorlat volt, hogy minden műsort kiegészítettek kísérőfilmekkel, 2800—3000 m hosszúg előadásonként, de ezek címe és néma vagy hangos volta csak igen ritkán deríthető ki. Néma játékfilmek az 1930—31-i idényben: A fekete tulipán c. Korda Sándor rendezte filmet (nincs benn az Új Filmlexikonban) az Elite-ben 1931. jún. 21—22-én, egy hangos játékfilmmel együtt; Véres riport c. néma dráma, egy hangosfilmmel, az Apollóban, 1931. ápr. 25—26. Uo. 1931. szept. 28—29.: Éva leányai. Néma film Albert Paulig és Anny Ondra főszereplésével (1928-ban gyártott cseh—német film, Új Filmlexikon 2. köt., 238. lap). Hangos filmekkel egy műsorban.

¹⁰ Oláh ajánlatában (1930. máj. 28.): Ausztriában 5, ebből négyet nevezhet meg: Villach, Klagenfurt, Sankt Ruprecht, Wien-Wöhringer Bürger Kino. Felsorolja azokat a magyar filmszakembereket, akik Berlinben, a 2000 személyes Atriumban részesei voltak ilyen előadásnak.

¹¹ GyL. Moziüzem iratai ... 1931. márc. 4.

Az Elite-nek nem lévén tőkéje, csak úgy képes lépést tartani a várossal, hogy hitelszerződést köt a Győrvárosi és Megyei Takarékpénztárral. A pénzügyintézet, a hitel fejében, 10 300 P értékben lekötötte az egész hangosfilmberendezést. Egy könyvvizsgálat alkalmával 1935-ben ezt már csak 6000 P-re becsülik. Ugyanis Biringerné az Apollónak a „közelmúltban” ennyiért vásárolt újat, ismét önálló üzemébe¹².

Popoviciné a tartozását még évek múltán sem tudta visszafizetni.

Ám erről lesz még szó.

Egyelőre ünnepeljük a műszaki fejlődés diadalát.

PREMIEREK

Az Apollo kezdte, mert mögötte állt a törvényhatóság.

Egy szerdai napon, 1930. október 8-án, délután 5 órakor vetítettek először fényhangú filmet Győrött. Erre az alkalomra szinte újjá varázsolták a Bisinger sétányon álló épület belsejét. Vörös szőnyegekkel és drapériákkal tették melegebbé a nézőtér hangulatát. A város vezetői és az újságírók „zúgó tapsal fogadták a kitűnő előadást” – olvashatták magukról a megjelentek másnap reggel a Győri Hírlap kritikájában.

„Tisztán, zöreijmentesen, tökéletes hangszínezéssel” árad a hangszórókból a beszélő hang, de a zene, a jazz is. Természetes, „éppen ezért hatása is megkapó”. Bár azt szintén leszögezi a cikk írója, hogy a hangosfilm már nem jelentett a nézők-hallgatók számára friss szenzációt¹³. Ezzel a megállapítással és azzal, hogy egy nívóra kerültek a fővárossal, elárulja, hogy az a réteg, amely hivatalosan vagy másként, gyakran fordult meg Budapesten, ott már felfedezte magának az új találmányt.

Apámról tudom, hogy valahányszor Sopronból „Pestre” utazott (és ezt éppen ezekben az években sűrűn megtette) be-beült egy-egy moziba esténként. Ahhoz viszont jóval nagyobb elhatározás (pénz és megfelelő öltözet) kellett, hogy ehelyett inkább színházba menjen.

Az Apollo első hangosfilmjét a Warner Bros—First National Vitaphone Pictures amerikai vállalat magyarországi képviselője forgalmazta. A Sonny c. revüoperett kiválóan alkalmasnak látszott a közönség megnyerésére, legalábbis hollywoodi gondolkodással. A zene az Amerika-szerte népszerű, s az egész világon terjedőben lévő jazz, a film végéig színes és – mint minden revü – csillogóan látványos. Olyan szereplőkkel, akikről kellett tudni, hogy milyen nagy sztárok¹⁴.

Ehhez járult még a mindenképpen szerencsés kísérőműsor (a filmköleszítés gyakorlatát ismerve, ez is az amerikai cég közreműködésének köszönhető). Fox Hangos Híradóval kezdtek, aztán az egy hónapja elhunyt Vass József (a hirdetésben Jánosra keresztelve) népjóléti miniszter következett. „Szárnyaló és megható beszéde a külföldi és az elszakított területeken élő magyar testvéreinkhez” – hangzott el¹⁵. Még egy próba, hogy mit tud a berendezés: Giovanni Martinelli, a New York-i Metropolitan (‘Met’) vezető tenorja énekelt a „nagyáriát” Halévy A zsidónő c. operájából¹⁶.

¹² GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 1. csomó (A—R) Metro-dosszié. Győr, 1935. okt. 12. Jelentés az özv. vitéz Popovici Aurélnénél, az Elitefilmsz. Tulajdonosnőjénél tartott könyvvizsgálatról. (A jonnak és a berendezésnek volt a tulajdonosa.)

¹³ GyH. 1930. okt. 9.

¹⁴ A Marilyn Miller, Joe E. Brown, Alexander Gray főszereplésével bemutatott Sonny c. filmet nem találom az Új Filmlexikonban. Itt jegyzem meg, hogy ebből az impozáns anyagú könyvből több adat hiányzik, s a címek, az évszámok sem mindig azonosak a filmforgalmazók által megadottakkal. Természetesen nem biztos, hogy a forgalmazóknak van igazuk.

¹⁵ Vass József, katolikus pap, 1922-1930. szept. 8. (haláláig) népjóléti és munkaügyi miniszter, ld. Karsai Elek: A budai Sándor palotában történt. Bp., 1963, 528. lap.

¹⁶ Giovanni Martinelli (1885—1969) 1913-tól a New York-i Metropolitan Opera vezető tenoristája, ld. Várnai Péter: Operalexikon. Bp., 1975, 283. lap. Eleazar konstanzi zsidó aranyműves, az opera egyik főszereplője.

A premier előkészületei egy egész hónapot vettek igénybe. Szeptember 27-én már nyitni akartak, de még kétszer kellett a szünetet meghosszabbítaniuk, mire minden a helyére került¹⁷.

Talán az sem érdektelen, mi volt az utolsó játékfilm a néma korszakban. Szeptember 7-én, vasárnap, a negyedik előadáson pergett le utoljára a Volga...Volga c. filme posz két részben, 14 fejezetben. Első része: Kozákok a Volgán. A második: Napkelet leánya. Rendező V(ictor) Tourjanszky. Három napig ment, összesen 8 előadásban, 472,20 P átlagos bevétellel előadásonként. Nem mondható rossznak¹⁸.

No és hogyan sikerült a Sonny bemutatása? Az először négy napra tervezett, majd két nappal meghosszabbított ('prolongált') sorozat 20 előadásának bruttó bevétele 5907,40 P előadásonkénti átlag 295,37 P. Ezzel bizony nem lehet nagyon dicsekedni¹⁹.

Az Elite átállása – bár fáziseltolódással – gyorsabban zajlott le. Október 6-án és 7-én játszottak utoljára néma műsort. A hét legkevesbé látogatott napjain: hétfőn és kedden. A Szívek generálisa c. 8 felvonásos szatíra és A titokzatos 9 ujjú c. 7 felvonásos detektívdráma osztozott egy-egy előadás idején, napi három alkalommal. A bevétel átlaga 71,30 P²⁰.

A szerelésre, kicsinosításra fordított idő után, október 23-án nyitottak újból. Mégpedig az UFA egyik német nyelvű alkotásával. A Mese a benzinkútról (Die Orei von der Tankstelle) c. filmoperett a budapesti Urániával egyidőben került Győrbe. Főszereplői Willy Fritsch, Lilian Harvey és Olga Tschechowa. Rendezője Erich Pommer. Előtte a Himnusz hangzott fel a hangszórókból (mindenki felállt), aztán itt is Martinelli énekelt, ezúttal az Aidából, és arra is jutott idő, hogy „egy bájos, tiszta humorú béka-film” pompásan mulathasson a közönség²¹.

Az Apollóhoz képest kisebb befogadóképességű Elite is a vörös színnel igyekezett hangulatosabbá tenni a nézőteret. „A falak vörös szövetvel, a mennyezetten szövetmezők, a padlón szőnyegutak, a páholyok párkányán vörös szőnyegdíszek, a függöny ugyanolyan tónusú, a színpadtól jobbra és balra óriási égő és hunyó villamos bokrok nagyon meleg, puha hangulatot teremtenek.”²² Ezek a bokrok a leltárban: „2 db gipsz virágváza 50—50 db égőrózsával.”²³

„A mozigép kitűnően működik, illúziót kelt, a nyugodt élvezést nem zavarja, úgy hogy a kritikai éllel ágaskodó szemlélő is belemelegszik és élvez.” A cikkíró szerint mindenki gratulált a mozisoknak, „aki belefért”. Ez nyilván a legelső előadásra vonatkozik, mert a 16 alkalomra eloszló átlag bevétel bizony csak 250,50 P volt²⁴.

A forgalom mindkét moziban éppúgy ad okot pesszimizmusra, mit az ellenkezőjére. A megélhetés biztosítása, az adósságok törlesztése, a vállalt kötelezettségek teljesítése azonban nem enged megtorpanást vagy visszalépést.

Évekkel ezelőtt a város és Popoviciné megállapodott, hogy az Apollót és az Elite Mozgót közösen irányítják. Ez a forma sikeresnek bizonyult, a korábbi áldatlan versenyből származott deficitet jórészt megszüntette, s megvolt a remény arra, hogy elfogadható jövedelemre tesz szert a város, egyéb kulturális feladataihoz. Ezt a reményt az akkori belügyminiszter, Szcitovszky Béla, egy tollvonással megsemmisítette, mikor közös mozijogot adott az Apollónál eddig csak tulajdonosként szereplő Biringernének és egy nyugdíjra nem jogosult özvegynek²⁵. Szekeres Dezsőné Fitz

¹⁷ Az újságközlmények alapján szept. 8-tól 27-ig, majd okt. 4-ig, végül 7-ig tartott a szünet. Ld. még a 30. jegyzetet.

¹⁸ GyL. Győr város polgármesteri hivatala igazgatási iratok 930/1230. csomóban: Kimutatás a mozgófényképszínházak bruttó bevételeiről stb. Pénteken és szombaton 2—2, vasárnap 4 előadás volt. Napi bevétele: 910,60 P, 963,20 P és 2004,00 P. A film 1928-as, német. Ld. Új Filmlexikon 2. köt., 572. lap.

¹⁹ GyL. Mint 18. jegyzet.

²⁰ Uo. Hétfőn és kedden ment 3—3 előadásban, napi bevételek: 242,40 P és 185,30 P.

²¹ Gyö. 1930. okt. 24. A rendező neve nincs bent a lexikonban, viszont Olga Tschechowa neve, Csehovaként ugyan, szerepel. Nem biztos, hogy jogos a magyaros írásmód.

²² GyH. 1930. okt. 24.

²³ Az özv. vitéz Popovici Aurélné tulajdonát képező Elite Mozgó mozifelszerelés és berendezések leltára. É. n. GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 1. csomó (A—B), 7. dosszié.

²⁴ Gyö. 1930. okt. 24., előzetes: okt. 19., egészoldalas hirdetés: okt. 19. A teljes bruttó bevétel 4055,50 P volt. A forrást ld. a 18. jegyzetben.

²⁵ GyL. Győr város polgármesteri hivatala igazgatási iratok XII.: a 266783/1930/VII. SM. Mutatványi engedélyokirat özv. Szekeres Dezsőné Fitz Gabriella bp.-i és Biringér Tivadarné Jankovich Mariska győri lakos részére. A belügyminiszter megengedi nekik, hogy fele-felelő részben gyakorolják a mozijogot az Apollóban 1932. máj. 1-jétől

Gabriella budapesti lakos már 1931. szeptember 1-jétől kap a várostól havi 240 P-t, ezt majd Biringerné fogja neki fizetni, ha- 1932. május 1-jétől megindítják az Apollóban (a kapott engedély alapján) a várostól független moziüzemet. Addig van ugyanis érvényben a város és Biringerné között kötött bérleti és használati szerződés. Biringerné el tud képzelni hármassal együttműködést is, de az új engedély úgy szól, hogy neki kell vezetnie, ezért 6000 P-t igényel, a bérlet évi 12 000 P, Szekeresné havi járandóságát is bevasalná a városon és még igényt tartana a tiszta nyereség felére²⁶. Ehhez persze Popovicinének is van néhány szava. Az együttműködést - a 7443/1931. július 7-i akta szerint -, tekintettel a hat évi korrekt és kellemes kapcsolatra, elvileg hajlandó folytatni. Két hét múlva adja be ajánlatát: vegye meg a város 12 000 P-ért az Elite teljes berendezését, s fizessen neki a moziengedélye lejártáig (vagyis élete végéig) havi 1000 P-t és a bruttó bevétel 1 %-át. Ha a város hibájából szűnne meg az engedély, akkor kártérítésre tart igényt. Major Balázssal, az épületrész akkori főbérletjével, 1921-ben kötött bérleti szerződése 1931. december 31-én jár le, ezt meg kellene hosszabbítani (a ház azóta már a városé). Be kell biztosítani magát²⁷.

1933-ban mások is érdeklődnek a mozik bérléte iránt. Pl. a Metro—Goldwyn—Mayer magyarországi képviselője. Ők, ha a 3. mozijogot nem gyakorolja a város, 5 évre hajlandók 6 %-ért, de minimum 15 000 P-ért bérbe venni az Apollót és az Elite Mozgót is²⁸. Popoviciné egyik ajánlatot sem fogadja el, viszony módosítja saját korábbi javaslatát. Havi 1500 P-t kérne az engedély és a teljes berendezés használata fejében 6 éven át, ha a város átvállalná a Győrvásori és Megyei Takarékpénztárnál lévő 18 800 P adósságát. Akkor készpénzben csak 17 200-at kérne, így az első három évben csak havi 500 P-t kapna. Azért szeretne valamivel többet, mint éppen akkor az Apolló, mert az ő mozija teljesen üzemképes, egy fillér se kell restaurálásra, a felszerelés tökéletesebb, a helye központi. Ugyancsak július 31-én keltezett aktában lévő, de még márciusban benyújtott másik ajánlatában 60 000 P a vételár, havi 400 P az életjáradék, s ehhez jönne még a bruttó bevétel 1 %-a. Szerinte Major Balázs kilakoltatható a lakásából. Akkor egy színpaddal megnagyobbítható a mozi, így a színház vagy kultúrház kérdése is megoldható lenne²⁹.

Ugyanakkor Biringernének sem felelnek meg a máshonnan érkezett ajánlatok. Neki legalább 10 % kellene a bevételből és minimum 20 000 P. Sokba kerül fia egyetemi neveltetése. A színtársulatnak a kiköltözése aktuálisá teszi a tatarozást, amely a város kötelessége³⁰.

1932. április 10-én írják a Győri Hírlapban, hogy nemsokára tárgyalják a közgyűlésben a három moziengedélyes közötti újabb 3 együttműködést, amely hároméves időtartamra köttetik. Az ez idő szerint is „kooperatíván” működő két engedélyes, a város és Popoviciné, továbbra is bérlik majd az Apollót, viszont a két mozi üzemének hozama ezután nemcsak a két engedélyes között oszlik meg, hanem Biringerné (és Szekeresné) között is. A megkötött szerződést azonban már 1933. június 30-ával felbontják. Biringerné veszi át a felszerelést leltár alapján, augusztus 22-én. Jelen van Nagy Kálmán gépész. Az ügyletet a kisgyűlés szeptember 11-én, 158. sz. határozatával egyszerűen tudomásul veszi³¹.

életük fogytáig. Egyidejűleg a város a kultúrházba helyezi majd át a saját mozijogának a gyakorlását, ld. még: Se városi színház, se városi mozi? Győ. 1931. máj. 8.

²⁶ GyL. Győr város ... 6523/1931. jan. 11. Popoviciné, Biringerné, Szekeres Dezsóné és a város alkalmi társulási szerződést kötnek 1932. ápr. 8-án. Ezt a mozgófényképszínházokról szóló 8454/1928. NE. Rend. 4. §-ának módosítása (640/1930. NE.) tette lehetővé. Három évre kötötték, közös haszonra és veszteségre, a könyvelést és levelezést Popoviciné intézi. Ezt a belügyminiszter tudomásul veszi (126255/1932./IX. b. BM.). Eszerint Biringerné köteles az Apollót legalább olyan jó állapotba hozni, mint amilyenben az Elite van. Akkoriban állította helyre a bádogtetőt, komolyabb csinosításra azonban csak a mozi 25. éves jubileumára, 1934. augusztusára kerül sor. Addigra ennek a szerződésnek már vége, azonnali hatállyal felmondják, ld. 6866/1933. júl. 29.

²⁷ A házat a város 1926-ban vette meg, ld. Hárs József: Küzdelem Győr... 64. jegyzetét.

²⁸ GyL. Győr város ... 6914/1933. júl. 19.

²⁹ Ad GyL. Győr város... 6866/1933. júl. 29.

³⁰ GyL. 6866/1933. júl. 29. Az elmúlt évben lejárt bérleti szerződés szerint is a tatarozás a város kötelessége, hiszen jól kihasználja az épületet. Nemcsak télen vannak színelőadások az Apollóban. Saját nyári szünetük és a Sziklai-féle színtársulat nyári idénye miatt 1933-ban máj. 17—aug. 11-ig, 1934-ban jún. 1—aug. 17-ig, 1935-ben máj. 26—aug. 2-ig az Apolló előadásai szünetelnek, ld. A GyH. Számait.

³¹ GyL. Győr város... 112/kgy. 1933. sz. és 158/kisgy. 1933. (szept. 11.)

Az újság augusztus 8-án számol be a történekről. Premier az Apolló moziban címmel ír előzetest arról, hogy a Sziklai-szintársulat vendégszereplése és a nyári szünet után augusztus 12-én, szombaton este nyitja meg kapuit az új alapokra fektetett Apolló mozgó, melynek vezetését ismét Biringer Tivadarné vette a kezébe. Régi mozitradíciók, nagy sikerek emléke fűződik a nevéhez, aki úgyszólván megalapítója és természetesen fejlesztője, úttörője a győri mozi hőskorának. Biringerné mindig ott tartózkodott a közönség között, hallotta a kívánságokat, az elismeréseket, s most, amikor új korszakot nyit az Apolló-színház épületében, az új korszakkal friss, modern szellem vonul be a régi falak közé.

Elsősorban magát a mozit renováltatja az áldozatkész igazgatóság. A munkálatok friss ütemben folynak és kilátás van arra, hogy a megnyitó napjára teljes új Apolló fogadja régi publikumát, mely a hosszú évek során megszerette és legnehezebb időkben is kitartott kedvenc szórakozóhelye mellett.

A folytatás csupa szép, hangzatos ígéret a műsor színvonaláról, változatosságától. Bevezetik a fővárosban „annyira népszerű matinékat”. A világfilmek a budapesti mozikkal „úgyszólván” egy időben fognak peregni, s hogy törzsközönséget nevelhessenek maguknak, „revideálják” az eddigi helyárait³².

Másnap A győri mozik címmel részletezik a megállapodást. A mozireklámok az Apollóban és az Elite-ben is külön-külön jelennek meg, önállóan iparkodnak eddigi közönségüket kiszolgálni. A város ebből a harcból kiszállt. Az Elite saját mozijoga alapján a saját gépeivel működik tovább a város tulajdonában lévő bérhelyiségen. Az Apolló saját épületében saját jogát érvényesíti. A város törvényhatóságának van joga, gépe és egyéb alkatrésze, de épülete egyelőre nincs, ezért felszerelését bérbeadja az Apollónak. Mindkét működő mozinak érdeke a közönség meghódítása – szögezi le az újság, arra, gondolva, hogy így biztosítható a magasabb színvonal. A közgyűlés elfogadta a polgármester javaslatát az Apollo mozi ügyben – írják augusztus 12-én -, mely szerint ideiglenes megállapodást kötött az özvegyel, hogy az özvegy havi 250 P-t fizet a városnak a gépezet használatáért³³.

A harc a fillérekért megindult. Az Elite abba akarja hagyni a kedvezményes idényjegyek árusítását, de a közönség nyomására újra és újra meg kell hirdetni. Az Apollo pedig egyéb módon is próbálkozik, pl. érmekeket ad a Szentatya képével és áldásával. Vagy filléres helyárait jelentkezik első előadásain³⁴.

A Győri Hírlap 1933. június 28-i tudósítása szerint a város közgyűlése elhatározta a mozik közös vezetésének megszüntetését. A mozik múlt évről szóló zárókimutatását tudomásul vették és kimondták, hogy a két üzem együttes („kooperációs”) vezetését az érdekeltek egybehangzó akarta alapján június 30-ával megszüntetik. Alig volt bevétel, annak egy része még be sem folyt.

A Dunántúli Hírlap pozitívan értékeli az eseményt: Megoldódott a győri moziprobléma címmel írja: „Győrött valahogy minden közérdekű dolog probléma lett. Miért? A közérdek harcol a közösséggel? Vagy talán a kevés pénz a muszájjal, a kényszerrel? Talán! Szeretnék elhinni ezt...

³² GyH. 1933. aug. 8. Beázott a tető: GyL. Győr város... 6603/1934.(aug. 10.) Aug. 5-én írják a GyH.-ban, hogy óriási áldozatokkal egészen újjáalakították az Apolló-mozit. A régi vörös tapétás falak helyett modern tervezésű minták láthatók. Otthonossá vált. Legbájosabb a mennyezet. „Kézzel, művészi tehetséggel gyönyörű freskót festettek rá. Két szárnyas flamingó lépked büszkén az új festésirányzat megnyerő színeivel. Közvetlen világítást egy egyméteres üveg körlap látja el (!). Mesésen vibrálja a színeket. A terem oldalfalait félméteres opálüvegoszlopok teszik impozánssá. A vetítővászon melletti kijáróknál nikkeleretekbe foglalt üveglámpák állnak. Egybehangzó vélemények szerint ez újjáalakítás után az Apolló, a pesti Uránia mögött, az ország második legszebb mozija lett.” Három fővárosi mérnök szorgoskodott a legmodernebb gépek felszerelése és az amúgy is jó akusztika még jobbá tétele körül. Az országban csak három helyen vannak ilyen masinák.

³³ GyH. 1933. aug. 9. és 12.; GyL. Győr város... 1933. aug. 11-i jegyzőkönyve hivatkozik a 112/kgy. 1933. sz. határozatra, amely az együttműködési szerződést június 30-ával felbontotta.

³⁴ Az Elite az idényjegyek árusítását szept. 1-jével megszünteti, írják: GyH. 1933. aug. 27. Meghosszabbítják: GyH. 1933. szept. 1.; újabb akció: GyH. 1933. okt. 29., majd dec. 24., sőt ismét egy 1934. aug. 5. – Az Apollo idényjegyakciója: GyH. 1934. aug. 8. (árak), 12-én (a 105 db fele már elkelt). Az Apollo a Zarándokút a Szentatyához c film jegyeihez, rendes helyárait emlékérmeket ad minden résztvevőnek, rajta XI. Pius képe és áldása. Dunántúli Hírlap (a továbbiakban: DH.) 1933. okt. 1., ugyanebben az újságban, a dec. 24-i számban olvashatunk a vasárnap délelőtt 11 óras 20—60 f-es gyerekelőadásról és a délután 2-kor kezdődő, ugyancsak filléres előadásról.

Eszteendő óta vívódott a mozik ügye, hintajátékot játszottak a bérlők és a város, míg most végre teljesült egy régi óhaj: a mozik különváltak. Lehetővé vált egy egészséges filmverseny kialakulása, mely bármennyi bajjal, küzködéssel jár is a mozisok részéről, a közönség szellemi igényeit ki fogják elégíteni, s Győrbe is eljutnak olyan filmek, melyek elkerülték eddig városunkat.” Mindkét mozit renoválták. Biringerné 10 fillérrel leszállítja az árait, a füzetjegyekre 25 % engedményt ad. „A film ma van annyira életszükséglet, mint a barokk században a költészet.” Belátható időn belül megszűnik a színház – jósolja befejezésül a cikk írója³⁵

A Győri Hírlap Közbeszólás c. rovatában foglalkozik a mozikkal. Megjegyzik, hogy a mozijog tulajdonosai kezdetben mosolyogtak, hogy milyen kitűnően fizet a vállalkozás, de most hogy rosszul megy, elválnak (1933. június 28.).

És akkor még ott van az a cseppet sem szívderítő lehetőség, hogy egyszer csak érvényesíteni fogja a város a meglévő mozijogát és beszáll az amúgy is szűk ringbe – harmadiknak. Mennyire reális ez a félelem?

Nézzük csak az eseményeket.

SE VÁROSI SZÍNHÁZ, SE VÁROSI MOZGÓ?

Tulajdonképpen a törvényhatóság is fut a pénze után. Biringerné üzleti képességeiről már rég nincsenek meggyőződve a városházán, ekkori ügyvédjétől, Drobni Lajostól talán még inkább félnek. Előbbi veszélyezteti a jövedelmet, amelynek bizonyos része – adó formájában – a város pénztárába vándorol; az utóbbi pedig minden eszközzel igyekszik ezt a bevételhányadot minél nagyobb összegekkel csökkenteni. Itt van egyrészt az épület bére, másrészt az özvegyek különböző címeken való alkalmazása, s a neki ezért járó díj emelése. És a nyílt vagy burkolt fenyegetés: ha nem teljesítik a kívánságait, felmondja a mozi bérletét, s akkor hontalanná válik az ott működő városi mozgó.

Ez a fenyegetés annál is inkább reális, mert a megkötött bérleti szerződés 1931. augusztus 31-én lejár. A főjegyző megkezdene a tárgyalásokat, de Biringerné vagy nem válaszol, vagy kitér a megbeszélések elől. Höfer a polgármesternek készített jelentésében részletesen leírja, hogy kutyaszorítóba kerültek. (Ez még néhány hónappal a hangosfilm premierje előtt történt.) világosan látja, hogy az özvegy tudatosan lépett a fékre. Célja, hogy kevés ideje legyen a városnak a döntésre, s szorult helyzetében kénytelen legyen mint bérlő a tulajdonos számára lehető legkedvezőbb határozattal lezárni az ügyet. Ezt a taktikát bizvást alapíthatta az özvegy arra, hogy Győrnek nincs megfelelő helyisége, s ha hosszabb ideig kénytelen lenne szüneteltetni a vetítést, a minisztérium megvonhatná tőle a mozijogot, amire annyian pályáznak. Saját épület kell a város mozijának³⁶.

Az Apollo és az Elite közötti együttműködési („kooperációs”) szerződés érvénye csak 1930. augusztus 31-ig tart. Fennállásának kerek öt éve alatt megszüntette ugyan a féktelen verseny következtében előállott deficitet, s a jelentés megtételekor már úgy állnak a pénzügyek, hogy az annak idején berendezésre költött forgatóke javarészt visszafizették, mégis változtatni kellene rajta. Csak 50 %-os részesedést biztosít a városnak és még egyes kiadások is őket terhelik. Aztán pedig nagy befogadóképességű terem kellene. A hangosfilm-berendezést az Apollóban is fel lehet szerelni, de a várokozások csak akkor valósulnak meg – mondja hét hónappal a hangosfilm premierje előtt Höfer – ha a legtökéletesebb a berendezés. Rövid időtartamra idegen helyiségben a nagy költségek a gazdaságosságot kockáztatják. Az akusztika is lényeges kérdés. A színházépítési elvi határozatot a minisztérium már jóváhagyta, ebben pedig az is szerepel, hogy az új színház mozira is alkalmas legyen. Ha mégsem valósulna meg, mozit akkor is építeni kell – fejezi be Höfer főjegyző a jelentését³⁷.

Igen, de miből?

³⁵ DH. 1933. aug. 13. Ennek a vasárnaponkénti megjelenő lapnak a felelős szerkesztője Dr. Csizmadia Andor, szerkesztőség és kiadóhivatal: Győr, Káptalandomb 18.

³⁶ GyL. Győr város... 3927/1930. (márc. 26.)

³⁷ GyL. Győr város... A polgármester magáévá teszi Höfer előbb idézett jelentését és felhatalmazást kér a mozihelyiség kérdésének megoldására: 6963/1931. (jún. 23.)

Még 1929-ben pályázatot hirdettek meg olyan színház tervezésére, amelyben hosszabb ideig mozi is működne. Az október 7-ig beérkezett munkák közül 39-et bíráltak el. Az első díjas Körmeny Nándor helyett azonban a harmadik helyen végzett Stolzer Jenő műépítésszt és Árkay Aladárt bízták meg a kiviteli tervek elkészítésével (Árkay pályázata csak a megvettek között szerepelt). Stolzer győri származású ugyan, de nem volt tagja a magyar mérnöki kamarának (nem is itthon, hanem Berlinben élt), ezért végül vissza kellett lépnie. Így Árkay maradt egyedül a színen. A minisztérium azonban akadékoskodik, a terveket át kellene dolgozni. Múlik az idő. Közben kiderül, hogy nincs se pénz, se hitel. A régi színházba se húzódnak vissza, mert az annyira rossz állapotba került. Hogy rövidesen le kell bontani³⁸.

Többen amúgy is ellenzik a színházépítést, mert: 1. túlhaladott a hangosfilm és a rádió mellett, 2. a hathónapos színházi idény üres házakkal zajlik. Marad az egyetlen lehetőség: valamilyen meglévő épület átalakítása kultúrházzá. Ah építkezésre a munkanélküliség ellen is szükség lenne³⁹.

A téma egyébként nem éppen új. Már 1877-ben megindították a harcot érte⁴⁰. Még 1902-ből származik Bálint Mihály hagyománya erre a célra. Ehhez az akkor 240 000 K-ás alapítványhoz ház is tartozott a Czuczor Gergely és Árpád utca sarkán⁴¹. Gyorsaságról nincs szó. Egy újságíró epés megjegyzése jól megvilágítja a helyzetet: „olyan tervet, amihez nem volt pénz, másutt sokszor megvalósítottak. De olyan tervet, amelyikhez pénz is van, ezt csak Győrött tudják meg nem valósítani!”⁴² Végül nem a hivatalos város adja meg az ügynek a lökést. Hoffmann Adolfé az érdem – kettős minőségre, mert ő volt a mérnökegylet elnöke, s a Győrvárosi Diákotthon Egyesület felszámoló bizottságának tagja -, hogy a tervezetés a céltudatos cselekvés szakaszába jutott. Ez az egyesület 1932. június 19-én mondotta ki feloszlását, s elhatározta, hogy Győr város közönségének adja át egyrészt a Bisinger sétányon lévő házát, hogy annak bérjövödelméből szegény diákokat segítsen, másrészt a kerek 75 000 P-nyi készpénzét, hogy azt a város tulajdonát képező kultúrház létesítésére fordítsák⁴³. Keresték a megoldást: szóba került a Teleky utcában lévő Vasas Otthon átalakítása. A vas- és fémmunkások nem bírták anyagilag a fenntartását. Viszont annyira nem volt megfelelő, hogy hamarosan lemondtak róla⁴⁴. Újabb ötlet: vásárolja meg a város a Lloyd-palotát. Egyharmada már úgyis az övé. Csakhogy a két takarékpénztár mint kétharmadrész tulajdonosa, olyan magasra állítja a mércét, hogy ebbe se bonyolódhat bele⁴⁵.

Hát akkor mi a teendő? Arad a Bálint-féle alapítványi ház. Hoffmann cikkben közli, hogy nincs már megállás. A mérnökegylet pályázatot írt ki a ház megfelelő átalakításának terveire, s máris dolgozik

³⁸ A színházépítés részletes tárgyalását – rajzokkal – ld. Winkler Gábor: színházépítési tervek Győrött a XX. Században. Műhely, 1978. I. sz. 23—39. lap. A régi színház bontása: GyH. 1934. márc. 2., A város 910 P-t kap a lebontott épület anyagáért. Ápr. 11-én írják, hogy ebből Sziklai színházigazgató máj. végére, jún. elejére sátorsházát épít a régi helyére. Megkezdtek az építést: GyH. 1934. máj. 19.

³⁹ U(jlaki). A(ndor): Épüljön meg végre a színház! GyH. 1930. nov.18.

⁴⁰ Dr. Bay Ferenc: Harc a kultúrpalotáért 1877-ben. GyH. 1934. ápr. 22. , A színházépítés Odisszeája. GyH. 1930. nov. 28.

⁴¹ A Közbeszólás c. rovat: GyH. 1934. jan. 11. De már: K. L.: Kultúrházat akarnak létesíteni a Bálint Mihály-féle alapítványi házban. GyH. 1932. szept. 4.

⁴² A Közbeszólás c. rovat: GyH. 1934. jan. 3.

⁴³ Előzmény: GyH. 1921. jún. 9.; Hoffmann Cikke: GyH. 1934. jan. 11.

⁴⁴ Oldják meg végre a győri kultúrház kérdését. GyH. 1932. okt. 16. (Még jobbnak tartja a Bálint-féle háznál.)

Hoffmann cikkében az alkalmatlanságáról is beszél: GyH. 1934. jan. 11.

⁴⁵ A kultúra hajléka. Vezércikk. GyH. 1933. márc. 5.; Érdekes terv a Lloyd –épület kultúrházzá való átalakítására. GYH. 1933. márc. 22., 15., 18. Miért nem történik semmi a Lloyd-kultúrház körül? GyH. 1933. ápr. 2.; Közbeszólás (K. L.) GyH. 1933. ápr. 2., júl. 11., 18.; Megjegyzés a Lloyd-épület alkalmatlanságáról: GyH. 1932. febr. 21. és a Tollhegyvel c. rovatban dec. 23-án.

rajta öt győri építész. Az idő sürget: „a lehető keveset nem szabad elmulasztani a lehetetlen többért.”⁴⁶

A január 31-én lejárt pályázatot február elején ismertetik, előbb az újságban, majd az érdekelt egyleteknek, végül a nagyközönséggel. Lakatos Kálmán nyerte Stadler Dezső és Polgár Rudolf előtt. Az ötödik pályázóról nem esik szó⁴⁷. Az épületben helyet kapott a mozi, de egyesek aggodalmaskodnak, hogy túlteng benne a színház, s nem fog elférni a múzeum. Csak a helyszíni szemle győzi meg a kételkedőket, hogy a terv valóban a kultúra házáat varázsolja majd elő az épületből. A város illetékes szervei sorra jelentik be hozzájárulásukat az elképzeléshez, végül a közgyűlés is megszavazza, még hozzá egyhangú lelkesedéssel. Az első díjas Lakatost bízzák meg a kiviteli tervek elkészítésével. A költségek egy részét a Diákotthon Egyesület pénzből és a Bálint Mihály-féle alapítvány 33 582 P-jéből fedezik. A Zeneegyesület is ígér hozzá 15 000 P-t, a maradék 25 000 P-t az 1935-36. évi költségvetésből fedezik majd. Ez a „maradék” rövidesen 15 000-rel megnövekszik, mert a zeneegyleti pénztárosa részüket elsikkasztotta⁴⁸. Májusban akarják kezdeni az építkezést és öszre befejezni. Maga a polgármester vitte fel az anyagot a fővárosba, hogy a minisztériumok mielőtt határozhassanak. Első kereskedelmi, onnan a kultusz-, végül a belügyminisztériumba kerül. Már arról cikkeznek, hogy a rádió közvetíti az ünnepélyes megnyitót⁴⁹.

A belügyminisztérium kisebb módosításait nagyrészt elfogadja a közgyűlés. Május első napjaiban meghirdethetik a versenytárgyalást – remélik. Javasolják, hogy az építkezés megszervezésében kövessék a medencés uszodánál kialakított módszert: készítsenek grafikonos, pontos munkarendet, melyik munkát mikor kell elkezdni, befejezni stb. ott bevált, s 13 munkahét alatt végeztek⁵⁰.

A jóváhagyások késnek, de szóban már mindenki helyeselt. Így a közgyűlés vállalatba adhatta a munkát. 1934. július 10-én végre beszámolhat az újság arról, hogy elkezdődött a bontás. A tejüzem már kiköltözött, a sereghajtó vegyvizsgáló állomás körül csattognak a csákányok. A grafikonos kimutatás szerint 20 munkahét múlva lesznek készen. Mégsem megy úgy, ahogy kellene.

Szeptemberben a vállalkozó szerint már háromhetes késésben vannak, a kiűrités elhúzódása miatt. Októberben pedig előre nem látott munkákról beszélnek, s arról, hogy nincs pénz a belső munkálatokra⁵¹. Késik a bankkölcsön jóváhagyása is. 1935. február 24-én közli a Győri hírlap: „Az épülő kultúrház bedeszakázott ajtónyílások mögött átaludta a telet.” Legkorábban júniusra lehetnek készen. Közben meg kell újítani a moziengedélyeket⁵². És a másik várható kellemetlenség: a szabadtérre szorult színtársulat rossz idő esetén kénytelen lesz az Apollóba húzódni⁵³.

Mégis minden jóra fordul: július 13-án hírül adhatja az újság, hogy vasárnap megnyitja kapuit a pompás berendezésű Kultúrház. A színtársulat birtokba veheti július 14-től szeptember 15-ig. A belügyminiszter most már ragaszkodik ahhoz, hogy a város itt gyakorolja mozijogát. Sok győri még mindig ellene nyilatkozik. Drobní szerint csak akkor szabad új mozit létesíteni, ha megdönthetetlen számok igazolják, hogy a harmadik mozi is életképes lesz⁵⁴. Élénk viták után a közgyűlés 36:36 arányban szavazott arról, legyen-e a kultúrházban mozi, vagy nem. Az elnök szava döntött, pozitív irányban. Októbert 4-én, a színházi idény után nyit a mozgó⁵⁵.

Ekkor már érvényben van a közgyűlés júliusi határozata: városi kezelésbe veszik a mozikat. Új élet kezdődik. Ismét. Mint már annyiszor. Vajon most hogyan sikerül?

⁴⁶ Hoffmann Adolf: A Kultúrház megépítése érdekében. GyH. 1934. jan. 14.

⁴⁷ GyH. 1934. febr. 11.

⁴⁸ Tudósítás a közgyűlésről. GyH. 1934. márc. 17.; a sikkasztásról: GyH. 1934. márc. 27.

⁴⁹ A polgármester bp.-i útjáról: GyH. 1934. márc. 24., ápr. 7.; a rádióközvetítésről: GyH. 1934. ápr. 7., 1935. okt. 3.

⁵⁰ GyH. 1934. máj. 17. az ajánlott grafikonos módszer ma már előírás az építkezéseken.

⁵¹ GyH. 1934. szept. 25.; nincs pénz: GyH. 1934. okt. 21.; nem várt munkák: GyH. 1934. nov. 4.

⁵² GyH. 1935. jan. 30.

⁵³ GyH. 1935. júl. 3.

⁵⁴ GyH. 1931. jún. 26. Leszavazzák.

⁵⁵ Beszámoló a közgyűlésről: GyH. 1935. szept. 12. Okt. 4-én nyit a mozi a kultúrházban: GyH. 1935. szept. 24., DN. 1935. szept. 29. Uo.: elköltöznék a Kultúrházból a színészek.

A Győri Hírlapban leírást olvashatunk a megnyitás előtt álló kultúrházról, elsősorban a színházi részről. „A színházterem enteriőrje előkelő és komoly színtónusaival, modern elgondolásával ünnepélyes hangulatot kelt – olvashatjuk -. Ezzel kielégítést nyert a reprezentatív helyiség hiánya, amit annyi esztendőkön keresztül nélkülözött a színház- és hangversenypublikum. Mahagoni barnafekete csillogását az embermagasságú faburkolatok és a proscénium-páholyok mennyezetig érő faburkolata, meg a színpad szegélyezése, valamint az erkély és zenekari árok korlátjának burkolata adja vissza az újszerű teremvilágításban. Az oldalfalakat nehézszövésű vörös szövethuzat fűdi és remek színeffektust kelt ... A sétatályosóról 5, berakással díszítet ajtó vezet a nézőtérre. Az erkélyen és a földszinten 620 fölcsapódó ülésű szék – az elsőrendű helyeken párnázott támlával és ülésel – kényelmes helyet biztosít a színház bármelyik részében, mert a nézőteret emelkedően építették, sőt a széksorok elhelyezésénél figyelemmel voltak arra is, hogy a székek ne pontosan egymás mögé kerüljenek. A hátsóbb sorban ülő a két előtte helyet foglaló válla közötti akadálytalan kilátást kap:” (Ez az Elite-ben már 1921 óta így van.) A továbbiakban a színpad arányairól és világító apparátusáról esik szó, majd a sötét bársony díszfüggöny és a reklámfüggöny kerül sorra. Az öltözők a színpad mögött vannak, az alagsorban, földszinten és emeleten. Díszletraktárnak is jutott hely. A Czuczor utcai bejáró vezet az előcsarnokba, ahol a pénztár van. És a feljáró az erkélyre. A sétatályosó két oldalról körülveszi a színháztermet. A három ruhatárt és a büfét itt lehet megtalálni⁵⁶.

Mindjárt az első színelőadások szüneteiben kiderült, hogy kicsi a dohányzó és az is, hogy a nézőtéren ott, ahol nincs középút, tehát a zsölye és a támlásszék soraiban, elég nehézkes a közlekedés. De egyébként nagy a sikere, mint színháznak⁵⁷.

Moziügyben sok választási lehetőség nincs, hiszen a belügyminisztérium, csak úgy hagyta jóvá a kultúrház építését, hogy a város abban fogja gyakorolni mozi jogát. Erre már csak azért is szükség van, mert a kultúrház fenntartását nem tudják a költségvetésből fedezni, ha a házból nem származik majd övdelem. A törvényhatóság tagjai viszont féltik a drága burkolatokat, az egész berendezést. Abba mennének csak bele, hogy a jegyárak emelésével válogassák meg a közönséget. A legolcsóbb jegy legalább kétszer annyiba kerüljön, mint a többi moziban. A másik megszorítás: úgy száznegyven, százötben előadás után, 8 hónap próbaidő elteltével vizsgálják felül a működést, és a nem gazdaságos, vagy egyéb baj van vele, szüntessék be, hogy utána mi lesz, azzal egyelőre nem foglalkoznak⁵⁸.

Október 4-én tehát indul az üzem. 10 000 P-ből kijavítják a használaton kívül álló vetítógépet és megfelelő vásznat szereznek be. A moziengedély csak 560 személyes nézőtérre szól, lesznek tehát olyan ülőhelyek, amelyeket sohasem szabad majd eladni. **Mészáros Ferenc** a város kultúrbizottságában megnyugtatta az aggodalmaskodókat, hogy a mozi alkalmazkodik a többi rendezvényhez, tehát a színházi előadásokhoz, hangversenyekhez, irodalmi estékhez, de a filmek lekötése és lejátszásának kötelezettségei miatt meghatározott idővel előbb kell minden tervezett rendezvényt bejelenteni. A berendezés védelmére pedig olyan intézkedést hoznak, hogy az első széksorok mozielőadásokon üresen maradnak, hiszen a meglevő 620-szal szemben csak 560-ra van engedélyük, más sorokat pedig védőhuzattal látnak el. Szigorú intézkedés várható – de ez a színházi közönséget is érinti – a későn jövők ellen, és azok ellen, akik nem akarják igénybevenni a ruhatárt⁵⁹.

⁵⁶ GyH. 1935. júl. 13. és DH. 1935. aug. 4., valamint GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 2. csomó (R-V), 10. dosszié: 10531/1935. okt. 23. Székely Sándor okl. gépészmérnök, az OMME (ld. a 76. jegyzetben) szakértője, írásban adott szaktanácsai. Továbbá uo. 9953/1935. polgm. Sz. okt. 14. a helyhat. engedély.

⁵⁷ GyH. 1935. júl. 16.

⁵⁸ GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 7. dosszié az 1. csoportban (A-R): 201/kgy. 1935. (szept. 11.). A kultúrházban létesített mozgóképszínház berendezése és megnyitása tárgyában. A kétszeres díj és a próbaidő: GyH. 1935. szept. 8., a kultúrház fenntartása: GyH. 1935. szept. 7.

⁵⁹ GyL. A férőhelyek számának maximalása 560-ban: 198700/1934. IX./b. sz. DM., a rendőrség 1934. szept. 21-én küldi meg a városnak. Gépjavítás és vászon: GyH. 1935. szept. 8., ld. ég GyH. 1935. szept. 24., 25.; a rendőrhatalósági

Az újság lelkesedik, hogy a felszerelt vetítógép „egyike a legmodernebb, legteljesebb teljesítőképességű hangosgépnak, amilyennel Magyarországon még a legelőkelőbb filmszínházak sem rendelkeznek”. A színpadra pedig „a legfinomabb minőségű vetítévásznak” szerelték föl⁶⁰.

Mindez a hivatalos iratokban kisség másképpen hangzik. Megint azzal az Oláh Györggyel lépnek kapcsolatba, akit 1930-ban a hangosfilmre való átálláskor bíztak meg. Most megrendelik a szükséges alkatrészeket, a meglévő berendezés kiegészítését, felszerelését. Még most is az akkor szállított Ernemann II. típusú gépekről van szó. Ezekre az új, 20,8 mm széles és 15,15 mm magas képméretű filmek vetítéséhez szükséges maszka kell⁶¹. A helyi szakértővel, Goldsand Camillo okl. gépészmérnökkel, hófehér panamavászon vetítőernyőben egyeznek meg. Sajnos kissé későn szólnak Székely Sándor okl. gépészmérnöknek, az Országos Magyar Mozgóképipari Egyesület (OMME) szakértőjének, akinek csupán 1935. október 13-án van alkalma alaposan körülnézni a teremben. A vászonnól mindjárt megállapítja, hogy „jelenleg egy egyszerű panamavászon, mely még nincs fehérre preparálva”. Hátulról „pelzanyggal” burkolandó – mondja -, mindenképpen preparálni kell. Akusztikai problémái is akadnak. Az erkélyre is volnának megjegyzései, de most már változtatni nem lehet⁶².

Azt már Goldsand leszögezte, hogy a két – 1930 óta üzemben lévő – gép erősítője a magas frekvenciákat nem hozza, azt bizony modernizálni kell. Kérdés, hogy mennyire sikerült⁶³.

Mint már említettük, a szeptember 11-i határozat úgy szól, hogy a város a mozijogát 1935. október 1-jétől gyakorolja a kultúrházban, függetlenül a két másik moziengedéllyel folyamatban lévő társulási szerződés sorsától. 10 000 P-t szavaztak meg ugyan a berendezésre, de egyúttal azt is megszabták, hogy 1936. április 30-ával zárlatot kell csinálni, hogy lássák, mire jutottak. Ha nem gazdaságos, abba kell hagyni. A személyzetet ennek megfelelően csak ideiglenesen vették föl⁶⁴.

Még szeptember 6-án is volt olyan javaslat a pénzügyi bizottságban, hogy a berendezés elhasználódik és deficites lesz az üzem, ezért elégedjenek meg tudományos filmek időnkénti vetítésével. Egy másik elképzelés: vállalja át a beruházást egy budapesti filmvállalat, részesedés ellenében⁶⁵.

A nyitó előadásról közölt beszámoló eléggé kritikus hangnemben íródott. A súlyos áldozatok árán beszerzett Halló, Budapest! C. magyar filmvígjáték van műsoron. Rendező ifj. Vajda László, zenei vezető Dohnányi Ernő, jazz-zene: Fényes Szabolcs. Főszereplők Bársony Rózi és Kabos Gyula, sőt Németh Mária, az akkor már nagy hírű operaénekesnő is énekel benne, kíséri a budapesti filharmonikusok teljes zenekara. A nagy nézősereg „remek” filmet láthatott, nagy nevekkel. Mégis. „a kénytelenül túl gyors tempójú technikai berendezkedés folytán kisebb zavaró momentumok voltak a színpad berendezésénél és egyszer-egyszer a vetítésnél is”. A kezdet nehézségei az ok, s az, hogy mindössze 5 nap állt rendelkezésükre ahhoz, hogy minden szükségeset felszereljenek. (A Mezőkövesdről készült kísérőfilm nem tetszett)⁶⁶.

Dr. Poós Miklós budapesti tanár vállalkozott arra, hogy megnézi azokat a filmeket, amelyeknek győri bemutatása valószínű. Munkáját már 1935 augusztusában megkezdte, s lelkiismeretesen végezte egy darabig, míg rá nem jött, hogy rendszeres foglalkoztatásáról és tiszteletdíjáról szó sincs⁶⁷. Még szeptemberben látta a Halló, Budapest c. filmet. A Thalia forgalmazásában piacra

játszási engedély: GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V) 7. dosszié. A későn jövők ellen: GyH. 1935. júl. 14.

⁶⁰ GyH. 1935. okt. 4.

⁶¹ GyL. Moziüzem iratai 1935—36 1. csomó (A—R), 5. dosszié: Goldsand Camillo és Kolb Frigyes gépészmérnökök jelentése a hangosfilmberendezések modernizálására érkezett ajánlatokról 1935. szept. 16. A javítások elkészültéről: Győr város polgármesteri hivatala igazgatási iratok XII. 1930. 1238. sz., benne: 9521/1935. (okt.8.).

⁶² Székely Sándor szakvéleménye 1935. okt. 13., ld. 56. jegyzetet.

⁶³ Ld. 61. jegyzetet.

⁶⁴ Ld. a 201/kgy. 1935. (szept. 11.) határozatot.

⁶⁵ GyH. 1935. szept. 7.

⁶⁶ Beszámoló a nyitó előadásról: GyH. 1935. okt. 6. a film rendezője ifj. Vajda László (1904—1965), ld. Új Filmlexikon 2. köt., 599. lap. Nem tévesztendő össze az apjával, aki szintén ezt a foglalkozást űzte.

⁶⁷ Dr. Poós Miklós tanár kritikái – jelentések formájában – 1935. aug.-tól dec. végéig érkeztek a városhoz, pontosabban, Mészáros szerint (1936. ápr. 25.) a város mozijához. Összesen 270 P-t kapott a 10 000 P-s keretből, és néha hozzájuttatták egy-egy bemutató ingyenjegyéhez. A kritikákat ld. GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 2. csomó (R—V)

került munkáról igen rossz a véleménye. A film a rádió-stúdió belső életét mutatja be. Ennyiben érdekes is lehetne, hiszen ehhez a rádiózók nem igen jutnak hozzá. Sajnos avatatlan kezekbe került. A mese primitív, a néző csak azért megbocsátóbb, mert a zenéje értékes⁶⁸.

A színpalak mögött parázs vita kerekedett. A Thalia filmkereskedelmi kft kölcsönosztálya október 5—11-re osztotta be a filmet. 4-i szállítással, 42 %-os, de minimum 1400 P-ös részesedéssel. A Mezőkövesd c. kísérőfilmért 100 P-t kértek. Győrnek már ekkor aggodalmai vannak: „a mai győri állapotok mellett még mindig túl magasak” a feltételek. Engel Aladár nyug. MÁV-felügyelő ellenőrzi a forgalmazó megbízásából a bevételeket, átveszi és nyugtázza a nekik járó összegeket. A kultúrház vezetősége szerint még a garantált részesedést sem fogják elérni, ezért csak 10-én estig fogják játszani, majd pénteken, szombaton pihentetik és vasárnap, 13-án az Apollóban tűzik műsorra. A következő fővárosi levél már (a forgalmazó megbízásából) ügyvédtől érkezik: „Sajnálattal állapítja meg ügyfelem, hogy a Halló, Budapest! c. film műszaki szempontból a legnagyobb lelkiismeretlenséggel került színre, a vetítés teljesen rossz volt, átvilágítva nem volt, az egyik gép a hangot nem adta élvezhetően le, a film színrehozatala előkészítve nem voltak úgyhogy a közönség megbotránkozva távozott az előadásról. Ezt bizonyítják a helyi lapok is, midőn mind azt hozta a következő nap, hogy a hibák már rendbe lettek hozva és a filmet kifogás nélkül fogják vetíteni. Ez azonban már elkésett. Ezek alapján ügyfelem fenntartja magának a jogot minden felmerült kárának megtérítéséhez.” Vetítsék az Apollóban szombaton is, ne csak vasárnap a filmet, hogy valami megtérüljön. A 11-én kelt győri válaszban visszautasítják a lelkiismeretlenség és előkészítetlenség vádját. Az újságok nemcsak a vetítés „apróbb” hibáiról, hanem a csak tapasztalással és teltházassal előadások után észlelhető és akkor megszüntethető hiányosságokról, főleg kényelmi berendezésekre vonatkozókról írtak. A kölcsönző megkapta a pénzét, az 1500 P-t, ami a legnagyobb zavarok és kellemetlenségek elé állította a mozi vezetőségét. Aki a győri moziviszonyokat csak kissé is ismeri, még a legkivételesebb sikerű magyar filmtől se várhat több bevételt. És végül: „Minden filmszínház megnyitásokor merülnek fel kisebb-nagyobb” zavarok⁶⁹.

A Győri Hírlap már az 1931. május 24-i számában megírta, hogy kérdés, vajon megél-e majd három mozi a városban.

Akkor elhessegették a gondolatot, Most mégiscsak beigazolódnak volna a cikkíró aggodalma?

EGY TÉLEN ÁT TÁNCOLT

Özvegy Popovici Aurélné, az Elite Mozgó engedélyese, unokatestvérével, Laky Vilmos bencés tanárral, 1935. áprilisában megjelent a polgármesternél. Előadták Szauternek, hogy mozijuk nagy veszteségeket szenvedett, fenntartása veszélyeztetve van, és kérték, hogy az özvegyre való tekintettel (apja egykor városi főtisztviselő volt) segítsen rajtuk. Annál is inkább, mert a Kultúrház építése befejezéséhez közeledik, s ha egyszer ott rendszeres vetítések lesznek, azt a konkurenciát már végképp nem fogják bírni.

A polgármester Mészáros Ferenc megbízott főszámvevőhöz utasította őket, aki kifejtette: segítségre csak abban az esetben számíthatnak, ha Biringerné, az Apollo tulajdonosnője is csatlakozik kérelmükhöz⁷⁰.

12. dosszié. A 14. dossziében viszont levelei találhatóak. Ezekből kiderül, hogy 1936. febr. 1-jével felmondtak neki, de addig is csak többszöri sürgetésre küldtek számára valami pénzt, semmiesetre sem havi tiszteletdíjat, amit – bírósággal fenyegetőzve – később már hiába követel. Ügyvédjének írják 1936. márc. 17-én: csak esetenként adtak megbízást neki és ezért „bőségesen van honorálva”.

⁶⁸ Poós a Halló, Budapest!-ről: Jelentése az 1935. szept.-ben megtekintett filmekről. Ld. GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 2. csomó (R-V), 12. dosszié.

⁶⁹ A Thaliával való vita a Halló, Budapest!-ről a GyL. Moziüzem iratai 1935—36. R—U csomó, 4. dossziében.

⁷⁰ Popoviciné a polgármesternél 1935. ápr. És máj. járt Lakyval (Mészáros jelentése 1936. ápr. 25.). Lakyról ld. Hárs József: Küzdelem... Kézirat, 31., 43. lap. Dr. Laky Vilmos László haláláról: DH. 1936. jún. 14.

Erre mindkét engedélyes kérte, hogy a város vegye át a mozikat. Biringerné és társa, valamint Popoviciné visszavonulnának az aktív vezetésről, havi fixet kérnek, s bizonyos részesedést az esetleges nyereségből. Viszont vállalják a veszteség rájuk eső részét.

A két akta dátuma: április 11. A főszámvevő utána nézett: Az Elite tartozása 12 206,80 P, az Apollóé 12 526,76 P⁷¹.

A kéréssel a törvényhatóság közgyűlése többször is foglalkozott. 1935. június 4-én tudósít az újság egy ülésükről, amelyen élénk vita kerekedett a tárgyban, de döntés nem született. Egyesek szerint „a város semmiféle üzleti vállalkozást ne folytasson, erre szomorú tanulságok vannak”. Nem feladatuk, hogy a mozik bajain segítsenek – vélekedett valaki. Egy ilyen lépéstől nem várhatnak javulást, legfeljebb a mostani színvonalat tudnák tartani. Csakhogy szükség volna valami jövedelemre a kultúrház fenntartására. Valaki megjegyzi: „Vegyünk részt az osztálysorsjátékon!” Derűség. A kérdést jobban elő kell készíteni, viszont a járom mozi együttműködése nélkül nem szabad belevágni, azt már most leszögezik, élükön a polgármesterrel⁷².

A június 29-ig beszámoló megint csak halasztásról szól. A dolog még cifrább, mint korábban, ugyanis a javaslat ellen az első szavazatszámolásakor még többség voksolt, csak az újraszámolás hozott kedvező eredményt. A felzúdulás hatására azonban a polgármester inkább az elnapolás mellett döntött. Az viszont már eléggé körvonalazódott, hogy kell valamilyen együttműködést, mert különben a konkurenciaharcban biztosan veszteséges az üzemelés. Közösen a filmek lekötése is olcsóbb lehet⁷³.

Az újság július 12-én tudósítást közöl a kisgyűlésről. Mindjárt az első napirendi pont a mozik városi kezelésbe vétele. Mellette foglalnak állást. Valló tanácsos vázolja a tervezetet. A három mozi a város vezetése alatt működne. Egyformán osztoznának a nyereségben és a veszteségben. 1935. augusztus 1-jétől 1938 végéig terjedne a megállapodás érvénye, de a városnak joga lenne 1936. június 30-ra felmondani, ha a maradást nem látná kifizetődőnek. Az egyik törvényhatósági bizottsági tag figyelmezteti a vezetőséget arra, hogy ne alkalmazzanak se aktív, se nyugdíjas városi tisztviselőt a mozik vezetésére. Ezzel a főszámvevő is egyetért. Havi 300 P-s fizetéssel kell felvenni egy igazgatót. Annyi műszaki tudásra van szükség és oly sok utazással jár együtt az állás, hogy azt egy városi tisztviselő amúgy sem vállalhatná. Az elvi irányítás persze más dolog⁷⁴.

A fél létszámú közgyűlés (alig hatvanan voltak) ezután már vita nélkül elfogadta a javaslatot, hogy vegyék saját kezelésbe a mozikat; negyvenegyen szavaztak mellette, s csak négyen ellene. Ha a két engedélyes a tervezetet változtatás nélkül elfogadja, megkötik velük a szerződést⁷⁵.

A belügyminisztérium azonban – elvi okokból – nem pártolta a tervet. Biztosan csődbe ment volna a város, ha ebbe belemegy. Annyira eladósodtak ugyanis a mozik, hogy a filmkölcsonzók már csak utánvéttel vagy legfeljebb váltó ellenében voltak hajlandók filmet küldeni nekik⁷⁶.

Ekkor merül fel a közös műsorkötés gondolata.

Ebben csak a filmek elosztása nehéz. Mészáros a polgármestertől 1935 szeptemberében kapta meg a moziügyek előadói tisztségét a megállapodás hivatalosan 1935. október 1-jétől lépett életbe, de gyakorlatilag már szeptember 19-étől ált⁷⁷.

⁷¹ Ld. GyL. Ad 8503/1935. (okt. 22.)

⁷² GyH. 1935. jún. 4.

⁷³ GyH. 1935. jún. 29.

⁷⁴ Városi kezelésbe vétel: GyH. 1935. júl. 12. (kisgyűlés) és DH. 1935. jún. 30.; Városi tisztviselők a mozi élén? GyH. 1935. júl. 12.

⁷⁵ Fél létszámú közgyűlés: GyH. 1935. júl. 13. (városi kezelésbe vették a mozikat), ld. még DH. 1935. júl. 14.

⁷⁶ Mészáros Ferenc jelentése 1936. ápr. 25. Később se javult a helyzet: GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V), 10. dosszié: 11672/1935. sz. 1935. nov. 18-án közli a várossal az Országos Magyar Mozgóképipari Egyesület (OMME), Mészáros Ferenc tb. Főszámvevőnek címezve, a Tilalmi Bizottság határozatait. Az Elite dec. 5-ig, az Apollo nov. 15-ig rendezte a tartozását a filmforgalmazókkal a le nem játszott filmekkel kapcsolatban – így szól a határozat (nov. 4.), mert különben kötési tilalmat rendelnek el velük szemben (azaz nem kaphatnak új filmeket).

⁷⁷ Mészáros a moziügyek referense: DH. 1935. szept. 29. – Megállapodás a közös műsorkötésről: Győr város polgármesteri hivatala igazgatási iratok XII. 1938. 1238. sz. csomó: jegyzőkönyv 1935. jún. 11. (tárgyalások az együttműködésről Popoviciné, Biringerné és Valló István közművelődési ügyosztály-vezető között, 1935. szept. 15—1936. máj. 31., ill. aug. 31. közötti időre). Válasz egy interpellációra: 603/1936. jan. 14. A megállapodás szerint a várost a filmek 1/5-e, az Apollót és az Elite Mozgót a 2/5—2/5- illeti meg.

„a két győri mozi között a közös műsorkötési megállapodás előtt kialakult erős konkurencia valóságos eldorádót teremtett a filmkölcsonzók részére és a szakmában elismerten legdrágább és legrosszabb kötések Győrött voltak. Amikor a műsorkötési megállapodás létrejött, szeptember közepén itt állt a három mozi, szezonra fel nem készülve, egy tönkretett piacon és így volt kénytelen a városi moziüzem felvenni a harcot a filmkölcsonzókkel, hogy a három mozi megindulását biztosíthassa, és mégis lehetőleg olyan kötésekkel produkáljon, melyek a mozik rentabilitását biztosítják” – jelentette Mészáros 1936. április 25-én a frissen megválasztott új polgármesternek, Spöth Gyulának⁷⁸.

A jelentésből azt is megtudjuk, hogy 1935. szeptemberére milyen drámai helyzet alakult ki. A kölcsönzók a két működő mozi régi tartozásaira a város kezességét akarták kicsikarni. A Filmkölcsonzók Egyesületének ülésén bojkott alá akarták helyezni Győrt, hogy az eddigi helyzet tarthassák. Indokuk: a kétes kintlévőségek, és e le nem játszott műsorok folytán előreláthatólag nagy veszteség fogja őket érni a két eddig működő mozinál. Erre az ülésre maga a polgármester ment el, hogy megnyugtassa a kölcsönzőket: a győriek vállalják, hogy 50 %-os kölcsöndíjat fizetnek, ami még mindig magasabb a szokásosnál, de az eddigi győri 70%-oshoz képest mégiscsak kedvezőbb a városra nézve. Az volt a tervük, hogy az 1936—37. évadra elérik a szokásos alacsonyabb mértéket. Az améta (bérleti díj) magyar filmeknél 43 % fölé, külföldiekénél 38 % fölé soha sem emelkedett – mondja Mészáros -, pedig a régi (a közös kötés előtti) 40 % fölötti volt. A garantált összegekről szólva megállapítja, hogy nem sikerült minden esetben a garancia nélküli kötések biztosítása, de ennek éppen a leromlott piac volt az oka. Mégis messze alatta maradt a régi kötések 1000 P-n felüli garanciális összegeihez képest.

„Ki lesz a győri mozik vezetője?” – hangzott a sajtó által is megfogalmazott kérdés⁷⁹. A közgyűlési határozat közszemlére tételének határideje fellebbezés nélkül járt le, most terjesztik a belügyminiszter elé. A hétfői újság rosszul volt informálva: nem Mészáros lesz az igazgató. Egy budapesti gépirásos filmlap szerint nyugdíjba vonultatták, hogy ezt a szerintük „vezérigazgatóságot” elvállalhassa. Mint írtuk, Ő lett az előadója a moziügyeknek a városházán⁸⁰. Az igazgató személyében közösen állapodtak meg. Libertiny Zoltánt választották ki⁸¹. Hosszú évek óta működött a filmszakmában és az sem elhanyagolható szempont – gondolták -, hogy a bátyja nem más, mint a Filmkölcsonzók Egyesületének elnöke (vállalata a Libertiny-film; kapcsolatuk azonban sajnos nem testvéri, hanem rideg üzleti kapcsolat volt és maradt).

Alkalmazása szeptember 15-én kezdődik.

Mészáros úgy tudja, hogy a két másik engedélyes az idők folyamán komolyabb ajánlatot tett Libertinynek, hogy hagyja ott a városi mozit és vegye át üzemeik együttes vezetését⁸². Tehát végig meg voltak vele elégedve. Az ok, amiért már 1936. január 22-én (31-ével) felmondták a közös megállapodást, nem más, mint a polgármesternek azon intézkedése, hogy a 40 filléres olcsó helyárakat állapít meg. Elég sokáig gondolkodtak rajta, hiszen ez az ár már 1935. november 22-én életbe lépett⁸³. Erről akkor értesítették a két másik mozit, de észrevétel akkor nem érkezett tőlük.

⁷⁸ Mészáros 1936. ápr. 25-i jelentése. – Spöth Gyula polgármesterré választása: DH.1936. márc. 29. Őt – nyugdíjaztatása után – Koller Jenő követte, ld. DH. 1940. jan. 20.

⁷⁹ GyH. 1935. aug. 2.

⁸⁰ A vasárnapi dátummal hétfő reggelenként utcára kerül DH. Híresztelése 1935. szept. 29-én jelennek meg, a cáfolat a GyH.-ban: 1935. aug. 2-án. Mészáros Ferenc tb. Számvevő csak előadó lesz, a mozi élére műszaki igazgató került, ld. 81. jegyzetet.

⁸¹ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V) 6. dosszié: Győr szab. kir. város Kultúrház Filmszínháza 1935. okt. 9-én közli az államrendőrséggel: Libertiny Zoltán úr, akit a játszási engedély megkérése alkalmával üzletvezetőként jelentettek be (bp.-i filmkölcsonzó vállalata van), feladatát (egyenlőre valamilyen meg nem nevezett okból) nem látja el, felelős üzletvezetőként, visszamenőleg 5-étől, Libertiny Árpád győri lakos működik. Erre való jogosítványa: működési bizonyítvány a BM-től 90/1926. sz. – okt. 12-én jelentik, hogy állandó helyettese Pogány Béla, műk. biz.: BM. 80/1926. – L. Zoltán is feltűnik később. 1936. febr. 15. mint győri lakos és magyar állampolgár az adminisztrátor, tudatják a rendőrséggel. És nem L. Géza, ahogy a rendőrök hitték. 1936. ápr. 9.: L. Zoltán a művészeti és kereskedelmi igazgató.

⁸² A két engedélyes komoly ajánlata Libertinynek: Mészáros jelentésében (1936. ápr. 25.).

⁸³ GyL. 12169/1935. (nov. 23.) Más magyarázat: DH. 1936. febr. 2. (A felmondás oka ezek szerint az, hogy nagyobb volt a városi mozi látogatottsága, mint a másik kettőé).

Popovicinének nemcsak ez az „árrombolás” az egyetlen oka a szakításra⁸⁴. Szerinte a filmek elosztása részrehajlóan történt. Ő az egyetlen áldozata a műsorkötési megállapodásnak. Több mint 30 000P-val kevesebb lett a bevétele. A város mozija 22 filmet játszott ebben az időszakban, ebből 13 volt sláger, neki 36 film jutott, de csak 12 volt slágerfilm, tehát olyan, amely jó bevételt jelentett volna számára. Önvédelmi szempontból volt kénytelen felmondani a megállapodást. Ehhez később még hozzát teszi, hogy neki tízszer olyan gyorsan kellett volna visszafizetnie a tartozását, mint az Apollónak⁸⁵.

Ez az évad kellős közepén tett lépés minden érdekelte váratlanul ért. A kölcsönzők egyöntetű felháborodással fogadták és követelték káruk megtérítését. Az addig bemutatásra vállalt filmeket – január végén számuk: 97 – természetesen le kellett játszaniuk a győrieknek. Mészáros szerint ez nem okozott nehézséget. Hogy látatlanban voltak kénytelenek átvenni ezeket, a „produkció-kötés” szokásos ügylet. Az egyes filmkölcsönző- és -gyártó cégek egész évi termésüket („megjelenésüket”) egyszerre bocsátják áruba. Szerződni kell rájuk, bár hetekkel, hónapokkal előbb nem lehet pontos dátumokat tudni, sőt néha címeket se. (Az ajánlatban pl. csak „Bulla-film” szerepel). A szakmában köztudott – magyarázza a főszámvevő -, hogy a lekötött filmek bemutatása csak a cenzúra után szokott hivatalosan megtörténni, akkor pedig a filmek összes példányának megvan már a helye és a mozik, különösen a vidékiek, kész helyzet elé kerülnek. Hogy a magyar filmek a gyártás során, a külföldiek a behozatalkor megtekinthetők legyenek, sok költséggel és utánajárással lenne csak megvalósítható. Az Elite támadta a városi filmszínház elosztási gyakorlatát, ugyanakkor kifogásolta, hogy a már említett Poós tanárt megbízták, nézze meg a várható filmeket. De ha ilyen megbízott nincs akkor honnan ismerjék előre a „képeket”? A főszámvevőnek megvan az érve a helyárproblémára is. A középső helyek a legértékesebbek. „Egész olcsó, 30 filléres helyárak ne legyenek, hogy megvédhető legyen a legolcsóbb közönségtől a berendezés ... Kiderült, hogy az erkély berendezése a legkevésbé kényes és bár a leghátrább fekszik, és így közfelfogás szerint értékes hely, mégis azért, mert a vetítőtávolság nagy, a színpad padlója és a két díszpáholy furnírozása a fényt visszatükrözi, értékben alatta áll a földszint egyéb helyeinek.” A közgyűlésen volt interpelláció az olcsóbb jegyek érdekében. A polgármester ezt elfogadva, november 27-én bevezette a 40 filléres helyár-kategóriát, mire az Elite december végén, január elején felvetette a gyökeres helyárrevíziót, de ebbe a város a szezon közepén nem mehetett bele. Az erkély IV—XII. sorban lévő helyeket adják 40 fillérért, mert az volt a tapasztalat, hogy ez nem volt elérhető minden réteg számára az eddigi áron. A 80 filléres átlagot megtartották, ezzel sem a másik két győri mozi, sem az améta-kötéseknél érdekelt filmvállalatok érdekeit nem sértették meg⁸⁶.

A város közönsége évente átlag 230—250 000 P-t költ mozira. 1934-ben az Elite ebből többet vett be, mint az Apollo, de ezek kivételesen magas bevételek voltak. 32-ben, 33-ban nem értek el ennyit. Azonkívül a teher korábban súlyosabb volt: 60 %-nál nagyobb összeg ment el a kölcsöndíjakra. Aztán a nagyfizetésű igazgató, az üzletkötő bére, a pesti utazások, telefon, szállítás, reklám mind egyedül az Elite nyakába szakadtak; a műsorkötési megállapodással ezek a költségek megoszlottak. Filmalapot létesítettek (ebben az Apollo 1935. szeptember 20-tól, az Elite 19-től, a városi mozi csak október 5-től vett részt), amelybe november 30-ig a bevételek 50 %-át, attól kezdve 1935 végéig az 52 %-át kellett befizetni. Az Elite baja a korábbi nagy tartozás, ezért – az első hónaptól eltekintve – égis hátralékban maradt az esedékes befizetésekkel. A filmalap 1936. február 1-jével 3376,41 P hiánnyal zárult, de ha nem számolják fel, azt olcsó reprízfilmekkel le lehetett volna dolgozni, vagy jóváírással azoknál a cégeknél, ahol nem értek el megfelelő bevételt⁸⁷.

Ennek ellenére Mészáros, 1936. február 12-i összefoglalójában, azt állapítja meg, hogy a moziüzem a városnak nem nyereséges. „Különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a mostani zárlat tulajdonképpen a főszezonról készült. Az üzem a háztartási költségvetésben előirányzott lakbért (7000 P) megfizetni nem tudja, miáltal a háztartásban a községi pótdó 1 %-ának megfelelő hiányt

⁸⁴ GyL. 2662/1936. febr. 25.

⁸⁵ GyL. 5040/1936. ápr. 22.

⁸⁶ GyL. 12169/1935. sz. polgárm. (nov. 23.) A 10446/1935. helyárait módosítja a 201/kgy. 1935. értelmében.

⁸⁷ Mészáros 1936. febr. 12.: bizalmas, ad 6/1936. számvevőségi szám.

idéz elő, a folyó költségvetési évben.”Több kiadás, így az igazgató fizetése is, most már – a társak kiválása után – kizárólag a város moziját terheli. Gondoskodni kell a 10 000 P-ös kezdőtőke visszatérítéséről is. „Ezekből könnyen megállapítható, hogy a moziüzem semmiesetre sem nyereséges – ellenkezőleg kockázatos vállalkozás – másrészt nem városi feladat” – ébred rá egyszerre a főszámvevő. „Lelkiismeretes megfontolás után, hogy a város egy esetleges ráfizetéstől megóvassék, ezt a javaslatot terjesztem Méltóságod elő, méltóztassék a mozit, mint városi üzemet megszüntetni és azt vagy bérbeadás útján értékesíteni, vagy ha ez nem volna lehetséges, akkor a mozijognak visszaadása iránt mielőbb intézkedni.”⁸⁸

Hát ez gyökeresen más vélemény, mint alig egy évvel korábban. Még elvetítgetnek április végéig – hiszen erre kötelezik őket a szerződések, de aztán vége a kalandnak.

A polgármester 5423/1936. pm. Számon utasítja Mészáros, hogy május 9-ig készítsen zárlatot, s azt terjessze a közgyűlés elé. Május 1-jétől már a Sziklai-féle színtársulaté a terep. A vetítőberendezést leszerelik, átadják Goldsand Camillónak, hogy megfelelően tárolja, ha netán ősszel mégis újra kezdenék⁸⁹.

Mindvégig a Kultúrház filmszínházról van szó, mintha ez elvonatkoztatható lenne az épület többi „üzemágától”. Holott az eredménytelenség egyik lényeges oka volt az, hogy a vetítés csak megtűrt tevékenység a házban⁹⁰. Láttá azért ezt Mészáros is. Megint csak őt kell idéznem (1935. nov. 22.): „A Kultúrháznak hangversenyek, színelőadások és egyéb célokra való átadása a moziidény alatt a moziüzemnek nemcsak azzal okoz kárt, hogy előadásait nem tudja megtartani, hanem azzal is, hogy folytatólagos moziüzem nem tud kialakulni. Már csak ezért is helyesnek látszik, hogy ezek a házbérmegtérítések (mármint azon az összegek, amelyeket már rendező szervek ilyen címen a városnak fizetnek) a moziüzem javára számoltassanak el, mert hiszen a moziüzem a 7000 P házbért az egész idény tartamára fizeti.” Gyenge kárpótlás lenne, mivel azt is figyelembe kellene venni, hogy más rendezvények előtt a vásznat, s a mögötte lévő hangszórókat le kell szerelni, majd utána ismét feltenni a helyükre⁹¹.

A teremnek ez a kétlakiséga sokszor borzolta fel a filmkölcsönzők idegeit. Csak egy példát lássunk erre: a Hirsch és Tschuk cég az Ez a föld c. filmjét 1935. november 20- és 21-re tűzték műsorra. A cég leveléből idézünk: „legnagyobb meglepetésünkre látjuk, hogy a film játszásának első napján a ½ 7 órai (tehát a leglátogatottabb előadásban) filmünk nem lett bemutatva, hanem akkor > erdélyi írók felolvassása < tartatott. Tekintettel arra, hogy Önök a fenti filmet garancia nélküli amétára kötötték, tiltakozásunkat kell bejelentenünk ezen elmaradt előadás miatt...”

Kárpótlást követelnek. Miért nem tartották meg az irodalmi estet máshol? Kivételesen megelégednek a két nap bevétele közti különbséggel mint kártérítéssel, bár nyilvánvaló, hogy mindig az elő nap hoz többet. A győriek egy későbbi levelükben közlik, hogy a Kultúrházat belügyminiszteri rendeletre január első felére egy színtársulatnak kell hogy átengedjék, ami egész játéktervüket megváltoztatja (1935. november 30.)⁹².

Így valóban nem lehet eredményes moziüzemi gyakorlatot folytatni.

⁸⁸ Uaz, a végéről.

⁸⁹ GyL. Moziüzem iratai 1935—36-. 2. csomó (R-V), 10. dosszié: A Sziklai-féle színtársulaté a szerep: 4037/1936. ápr. 8., 13. dosszié: a városi moziüzem szüneteltetése: 5423/1936. pm. Sz. Eladták a felszerelést Biringernének: 6047/1943. jún. 6.

⁹⁰ GyL. 12537/1935. dec. 12. Torzsalkodások a városi mozi és a kultúrházkezelő bizottság között. Utóbbi a mozi reklámanyagainak eltávolítását követeli színházi vagy egyéb rendezvények idejére, mert ízléstelenek, ld. még a 121. jegyzetet.

⁹¹ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V), 10. dosszié. Egy példa: vitéz Bánky Róbert kéri a kultúrházat társulata számára (13256/1935.) vászon és hangszórók leszerelésével. Mészáros dec. 16-án jelzi, hogy csak 1936. jan. 18—febr. 1. között tudják átadni nekik. Úgyis történt. 1936. jan. 17-én a leszereléshez négy ember (a gépész, a házfelügyelő, a tekercselő és a reklámozó) négyórás éjszakai munkája kellett. Ugyanez vissza háromszor annyi időbe került (febr. 1-jén, 2-án, és 3-án), ld. 2. csomó, 8. dossziét.

⁹² Hirsch és Tschik levele 1935. nov. 27-én. Vita a céggel: Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V), 6. dosszié. Dr. Székely Sándor gépészmérnök, az OME megbízott szakértője, jóakarátúan közli a győriekkel (6056/1935. okt. 18.), hogy a Thalia, a Metro, legutóbb a Hirsch és Tschuk filmkölcsönzőhöz visszaérkezett kópiák állapota azt mutatja, hogy a filmek kezelése rossz kezekben van Győrött. A győriek megköszönik a figyelmeztetést, de gyanúsnak találják, hogy egyszerűen három vállalat is észrevételez. Három vizsgázott gépész van a moziban! Ha csak egynél lenne baj...

VÁLÁS UTÁN

Az amúgy is csak ideiglenesen felvett alkalmazottaknak 1936. április 30-ával felmondanak. Tizenegyen kapják meg ezt az értesítést és igazolják aláírásukkal tudomásulvételét. A gépész március 8-án, egy nappal előbb értesül róla, a pénztárossal együtt⁹³. Libertiny Zoltán győri lakosként viszont megpróbálja folytatni: bérleti ajánlatot tesz a városnak. Nem fogadják el, helyette abba mennek bele, amit az Elite és az Apollo engedélyesei javasolnak. Ha a város a mozijogát nem érvényesíti és ameddig nem érvényesíti, fizetnek a városnak 1936. október 1-jétől 1937. szeptember 30-ig 6000 P-t. Ezt aztán évről évre meghosszabbítják. Mindkét fél jól jár: Popovicinének és Biringernének nem kell félnie a várostól mint versenytárstól, a város pedig olyan jövedelemhez jut, amiért a kisujját sem kell mozdítania.

Egy ideig kacérkodnak a gondolattal, hogy bérbeadják a Kultúrházat mozi céljára. A Royal Filmszínházak Mozgóképzem Rt. bérelné ki. Érdeklődésére írják, hogy előre nem tudják megmondani, hogy a kultúrház színházi előadások vagy hangversenyek céljára mikor lesz igénybe véve. A tavalyi gyakorlat az volt – állapítják meg –, hogy legalább három héttel előre kellett jelezniük a rendezőknek szándékukat. A hangversenyek általában hétköznapon, a színházi idény május 1-jétől augusztus 20-ig volt. 70—80 napvész el így egy téli szezonban, ehhez jön a nyári színiévad. A győri tájékoztatás szerint a hangverseny stb. napján egy mozielőadás elmaradására kell számítani. (Ez a valóságban másképp festett, pl. 1936. április 17-én, pénteken, egy előadást se tartottak az esti hangverseny miatt. Bizonyára próbáltak is.)⁹⁴

A válasz aligha lehetett lelkes jelentkezés, mert a közgyűlés 200/1936 sz. alatt elhatározta, hogy kéri a belügyminisztertől a mozijoga szüneteltetését. Dátum: október 24⁹⁵.

Egy év múlva azzal indokolják a mozijog további parlagon hevertetését, hogy nem érdeke a városnak a meglévő két mozi működésének veszélyeztetése, az engedélyesek és alkalmazottaik egzisztenciájának lehetetlenné tétele⁹⁶. Újabb magyarázatot olvashatunk az 594/1940. január 19-i polgármesteri határozatban. Eszerint a városi mozgósínház működése 1936. május 1-jétől megszűnt. 1936. októbertől az Apollo és az Elite 3—3000 P-t fizetnek a városnak a városi mozi szünetelése idejére, viszont a város által a mozgósínház céljára kiutalt 10 000 P forgótőke-tartozásból még fennálló 9116 P hiányt a város háztartása térítette meg. A 3071/1940. február 12-i határozattal eladásra kínálják az egész vetítőberendezést. A Nyitra Mozgó Gyöngyéről érdeklődik iránta. Számukra leírják, hogy két darab hangosgépről van szó, teljes felszereléssel. Ernemann II. 900-as típusú gépek, tűzvédő dobbal, Zeiss-Ikon lámpaház kráterreflektorral, 200-as Goertz tükörlámpával, fotocella-adapterrel stb. Oláh gyártmányú „vide-range” hangerősítő és 3 különféle hangszóró tartozik még a készlethez. „Az üzemet a város azért szüneteltette, mert éppen a kiváló teljesítmények miatt a városi mozgófényképezem a meglévő régi moztulajdonosoknak súlyos konkurenciát jelentett” – olvashatjuk az éra burkoltnak nem is mondható dicséretét. Végül 4000 P-ért Biringner Tivadarné vette meg. Két fővárosi érdeklődő ajánlata kedvezőtlenebb volt, válaszolják egy későn jelentkező harmadiknak.⁹⁷

⁹³ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V), 8. dosszié: 3290/1936. (márc. 9.) A gépésznek és a pénztárosnak már 8-án, a reklámozónak, a 8 jegyszedőnek és a takarítónőnek 9-én mondanak fel ápr. 30-ra. A tekerceselő már előbb kilépett, s van egy asszony, akinek a beosztása a listán nem szerepel. Ezek legtöbbször, az előírások szerint, hadiárva, hadigondozott vagy hadirokkant (ez a pénztáros, aki egyúttal a vitézi cím birtokosa).

⁹⁴ GyL. 11362/1936. (szept. 28.) a bérbeadás lehetőségéről, a 11690/1936. (okt. 9.) a Royalról.

⁹⁵ GyL. 200/kgy. (1936. okt. 24.)

⁹⁶ GyL. 15064/1937.

⁹⁷ GyL. 6847/1943., ill. 3/1942. kisgy. Sz. Két tőkeerős ajánlat a mozijognak és a kultúrháznak, mint mozinak a bérbevételére GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-V) 13. dosszié: Mészáros jelentésében (1936. jan. 11.)-

1946-ban írják, hogy a 196623/1941. V. sz. BM. rendelet szerint a város mutatóványengedélyt már nem kapott, a két működő mozi pedig együttesen évi 6000 P közérdekű szolgáltatás fizetésére kötelezték. Ezt a pénzt azonban elvesztették az 5090/1945. határozat értelmében⁹⁸.

A két filmszínháznak a háború után megváltozott a neve. Az Apollóból Aranykert lett, Az Elite-ből először Erzsébet, majd Dózsa, később Barátság. 1947-ben már így szerepelnek az aktákon és az újságokban. Az Aranykert 1946. augusztus 31-től a MAFIRT mozija⁹⁹.

A zsidótörvények és a háború lényegesen korlátozta a filmforgalmazást, a behozatalt, a magyar filmek gyártását és esetenként a légiriadók következtében – magukat a vetítéseket is. A háború utáni első hónapokban megindult a piactól eddig elzárt nyugati, főleg amerikai filmek áradata a szovjet filmek rovására, amit a kommunista szervezetek egyre nehezebben tűrtek el.

A Győri újság 1949. január 4-én közli, hogy a szakszervezeti Ifjúsági Tanács tiltakozik az erkölcsstelen amerikai filmek ellen. Ez 6-án már olya formában jelenik meg, hogy a magyar ifjúság követeli: tiltsák ki a háborúra uszító, demokráciaellenes amerikai filmeket; 11-én folytatják az akciót. 17-én arról számolnak be, hogy a magyar mozikból kitiltották az amerikai reakciós filmszínészek „szennyfilmjeit”. Ezt a Hivatalos Lap közli. Március 12-én pedig beszámolnak arról, hogy a Gazdasági Tanács hozzájárult az Országos Filmhivatal felállításához. Minden filmügyben egységes irányítás lesz ezentúl¹⁰⁰.

FILMEK, FILMESEK, KÖZÖNSÉG

Mint hangyák a bolyban hozták-vitték postások, küldöncök a csomagokat a kölcsönzőktől a mozikig Az országba érkezett vagy itt gyártott másolatok („kópiák”) először a nagy fővárosi premiermozikba kerültek, majd a külvárosok utánjátszó mozgóiba, illetve vidékre. Néha a fővárossal egy időben vetítettek, sőt olyan eset is előfordult, hogy valamelyik vidéki filmszínházban volt az ősbemutató. Ezt a pillanatra sem lankadó mozgást üzleti megfontolások irányították és a szokásjog vagy a rendelkezések szabályozták. A filmtekercsek utaztatása expresszcsomagként az éjszakai vonatokkal történt és azt általában az IBUSZ megfelelő osztálya vállalta. A tulajdonképpeni szállítmányt megelőzte az „Előzetes” a cenzúralappal és a reklámanyag, kísérte a javítólap, no és a filmsláger hosszától függő kísérőműsor. A híradókra előre kötöttek szerződést, a magyarokat kötelező volt lejátszani¹⁰¹.

Szóbeli és levélbeli tárgyalások, alkudozások, telefonok határozták meg, hogy végül mi került a vászonra. A filmek nagyobb részét amétára adták kölcsön, vagyis a bevétel bizonyos százaléka ellenében. Küldhették nyitottan, vagyis közös kockázatra, de küldhették garancia kikötésével, amikor a százalékos részesedés minimumát fix összegben határozták meg. Györött ilyen volt a kötések többsége, sáhon belül is több film bevétele nem érte el az előre meghatározott garanciális összeget sem¹⁰².

Különösen viharos volt az az időszak, amíg a Kultúrház mozija működött. Sok volt a vita a filmek beosztása, színvonala, minősége körül. A bevételt néha bosszantó hanyagságok csökkentették. Ki

⁹⁸ Az Apollo és az Elite évi 3—3000 P-t fizet a városnak azért, hogy az ne használja a mozijogát. 1936. okt.-tól. Ezt minden évben meghosszabbítják, az 5090/1945. szerint azonban megszűnik ez a megállapodás.

⁹⁹ Az Aranykert a MAFIRT-é: Dunántúli Szabad NÉp 1946. szept. 3.

¹⁰⁰ Országosan egységes irányítás moziügyekben: Győri Újság 1948. márc. 12.

¹⁰¹ Kötelező lejátszani a magyar híradókat: Moziüzem iratai 1935—36. 2 csomó (R-U), 8. dosszié: a Magyar Filmiroda levele 1935. szept. 30-án hivatkozik az eredeti rendeletre (106300/1932. VII. VBM. Sz.). Egyéb híradók: a Fox gyárét megrendelik 1935. nov. 16-án, minden hétre 3—3 napra, 2 moziban, pendlizve. A gyár új neve: Twentieth Century Fox Film Corporation (két vállalat fuzionált). A Paramount híradóiról. GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 1 csomó (A—R), 1 dosszié. 1935. nov. 1-jén reklamálják a 7. sz. híradót Győrből. Ha még egyszer ilyen történik, a kötést törlik. Az Elite-ben még 1935 augusztusában (DH. 1935. aug. 19.) hétfőn és kedden Fox-híradó, szerdán és csütörtökön Paramount-híradó, a hét végén pedig magyar világhíradó ment.

¹⁰² Ld. Gyárfás Gyula—Nagy Sándor. Mozgóképszínházak üzemvitele. Bp. 1937. Filmbérleti feltételek magyarázata. Améta: 37—38. lap, garancia: 37., 38., 39. lap.

hinné, hogy még a cenzúralappal is lehetett baj. Olyan is előfordult, hogy nem jött meg az előzetessel, s akkor a rendőrség nem engedte levetíteni a filmet, de előfordult egyszer olyasmi, hogy megvolt ugyan a lap, ám nem kurtították meg előírása szerint a játékfilmet. Ezt az esetet alább ismertetjük.

Az országos Mozgóképvizsgáló Bizottság (OMB) a *Mi lesz holnap?* (Things to come) c. 1934/35-ben gyártott London-filmhez kiállította a megfelelő engedélyokiratot. Ez a „hangos dráma” H. G. Wells forgatókönyve alapján készült és (a keltezés szerint) 1936. április 4-én került a bizottság elé. Határozatuk úgy szólt, hogy ha 7 feliratot és egy bizonyos hosszabb szakaszt, összesen 81 métert a 2239-ből, kivágnak, játszható a film 16 éven aluliaknak is. Ezt a műveletet a forgalmazó Tricolor Filmkereskedelmi Rt-nek kellett volna elvégeznie, de csak úgy feléből-harmadából tettek eleget a rendelkezésnek (talán időhiány volt az oka).

A filmet Győrött április 4-én délután fél ötkor vetítették először és minden baj nélkül eljutottak a 17-ik előadásig, péntektől a következő hét csütörtökéig. Ekkor azonban 14 óra 30 perckor beállt a gépházba Dr. Tóth Jenő rendőrforgalmazó, s a kémlő nyíláson át végignézte a filmet. Fél ötkor, a vetítés befejezésekor, leszögezte, hogy bizony sok olyasmi bent maradt, amit a forgalmazónak ki kellett volna vágnia, „Most mitévők legyenek? Dr. Szauter Imre városi aljegyző kénytelen volt helyeselni a forgalmazónak, aki leállította a további előadásokat, s egyben elrendelte az eltávolítandó részek kivágását. Libertinyi Zoltán művészeti és kereskedelmi igazgató, Pogány Béla üzemvezetőhelyettes és nyilván a gépész, a forgalmazóval együtt nekiláttak a munkának, de csak késő este, 23 óra 40 perckor fejezték be. Szerencse a szerencsétlenségben – bár nem biztos, hogy véletlen -, hogy ez volt a film utolsó játszási napja, A már eladott jegyeket visszaváltották vagy a következő napra becserélték. Aznap csak 47-en látták, de az összes nézőszám 3148 volt. Vasárnap látogatták a legtöbben, a félhárom előadáson 238-an, aztán 348-an, 419-en a félkilencesre 418-an váltottak jegyet. Ezen a napon egyetlenegy 40 filléres jegy (tehát a legolcsóbb, az erkély hátsó soraiban) se maradt eladatlan¹⁰³.

Az alkalmi cenzúra bizottság jegyzőkönyvet vett fel, ettől függetlenül nem volt valami szabályos a működésük. A szakirodalom szerint a filmek bérlőinek vágásra nincs joguk¹⁰⁴.

Kényes kérdés volt a filmek jó állapotának megőrzése, biztosítása. Hiszen általában 4-5 kópiát forgalmaztak egy időben, s ha ezek közül valamelyik megrongálódott, netán elégett (Pécsett történt ilyesmi), bizony nagyon összekuszálta a kötések¹⁰⁵.

Hibákra sajnos több példát is tudunk. A Hirsch és Tschuk cég forgalmazta az *Epizód* c. német filmet (Episodwe, írta és rendezte Walter Reisch, főszereplője Paula Wessly). Kiegészítés nélkül kapja Győr 1935. október 10-én, 11-15-ig való játszásra, egyenesen a soproni Városi Moziból. (Az előzetest csak késve – 10-én – kapták, s 11-én már továbbítaniuk kellett Szombathelyre). A kópia „sok tekintetben kifogásolható és egyáltalán nem üti meg a kópia állapota azt a mértéket, amelyet joggal elvárhatunk – írják Győrből 13-án -. Nemcsak a perforáció hibás – javítólap szeri t is-, de helyenkint olyan széles karcok vannak, melyek ... élvezhetlenné teszik.” A jövőben csak kifogástalan példányt küldjenek. A budapesti válasz 17-ről: a mai napon visszaérkezett *Epizód* végig olajos és az első felvonásvégéig erősen kötél-karcos. Az OME szakértő mérnöke is megvizsgálta, s jegyzőkönyvet vettek fel. A Kovács és Faludi cég laboratóriuma fogja lemosni. A gondatlan kezelés miatt költségeiket felszámolják: „kizárólag az Önök technikai személyzetének hanyagsága” a hiba. A győriek válasza 20-án: a filmet már eleve nem kifogástalan állapotban kapták meg. Lehet, hogy kissé olajos lett, de ez a legnagyobb elővigyázatosság mellett is előfordulhat. Még elvitatkoznak néhány napig, mire megszületik a megegyezés: az eredeti

¹⁰³ A *Mi lesz holnap* c. film és a cenzúra. GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R-U, 7. dosszié: Államrendőrség. Hiv. másolat a film engedélyokiratának első és utolsó oldaláról. Az esőn a film jellemzői, az utolsón a kihagyandó részletek. Kelte: 1936. ápr. 4. Az Orsz. Mozgóképvizsgáló Bizottság elnöke, Dr. Szöllösy írta alá. Ehhez csatolva egy jegyzőkönyv, amelyet Győrött vettek fel ápr. 9-én. Az összhossz 2239 m, ebből kellett volna 81 m-t kivágni.

¹⁰⁴ Vágásra nincs joga a filmbérlőnek: Gyárfás Gyula—Nagy Sándor i. m. 43. lap.

¹⁰⁵ GyL. Moziüzem iratai 1935—36 2 csomó (R—U), 3. dosszié. A Tricolor filmkölcsönző írja Bp.-ről Győrbe 1935. okt. 5-én, hogy a Monte Chirstót (a grófi címet elhagyták előle azért nem tudták beosztani Győrnek, mert a létező néhány kópiából egy Pécsre szállítás közben elégett.

208,44 P helyett csak 61,80 P kártérítést fizetnek, s lejátsszák valamikor még az Elite-ben vagy az Apollóban a filmet¹⁰⁶.

Libertinyéknek a Bioscop filmipari és kölcsönző kft.-vel szintén meggyűlik a baja. A Ha ketten szeretik egymást c. német film (Gustav Fröhlich, R. Müller, H. Liedtke, H. A. Schlettow szereplésével) harmadik felvonásának hangfelvétele teljesen rossz, elejétől kezdve pattog, hosszú jeleneteken keresztül többször ismétlődve olyannyira gyenge, hogy a közönség zúgolódik. Azonnal cserélik ki. Másnap, november 30-án a Sield és Veres filmlabor válaszol Budapestről. „... legyen oly kegyes és ne csináljon további kellemetlenséget én rám való tekintettel” – írja onnan valaki. Ígéri, hogy ki fogják javítani.

A Bioscoptól viszont ugyanakkor egészen ás hangvételű levél érkezik. Egészen érthetetlen előttük, hogy egyes jeleneteket reklamálnak. A film teljesen új kópia, ugyanilyen fut az Omniában és még senki sem kifogásolta. „... nem tudjuk elképzelni azt, hogy ebből Önöknek valamilyen kára származzék.” Nem tudnak felvonást adni, csak ez a két másolatuk van. A filmet különben az Elite-re osztották ki, s ott 1935. november 29-től, péntektől játszották hétfő estig. A négy nap alatt 1333,70 bruttó bevételük volt, (Vasárnap 5, különben 3—3 előadásban.) Nem sokkal több, mint a garancia¹⁰⁷.

A viták kirobbanásának (és elcsitulásának) oka a nehéz gazdasági helyzet. Az Allianz film kft. ezt így fejezi ki: „Tisztában vagyunk azon nehézségekkel, amelyekkel a mozgósínházaknak a sajnálatos gazdasági viszony folytán meg kell küzdeniök, viszont Önöknek is eb kell látniök, hogy a filmkölcsönző vállalatok és azok között elsősorban a magáncégek szintén nincsenek a legrózsásabb helyzetben, különben áll ez a mi cégünkre, melynek éppen most a szezon elején, az általunk vásárolt igen drága filmek kifizetésével kapcsolatban a legsúlyosabb kötelezettségeink vannak.”¹⁰⁸

A Keleti Béla filmkölcsönző céget kínosan lepte meg, hogy Üldöz a világ c. filmjét a szerződött három nap helyett csak két napig játsszák. Joguk van ugyan, de mást ígértek. „Önök jól tudják, hogy ezen filmem csak lizewnzben 2000 arany dollárba került ... egy ilyen nagy kaliberű filmet hétköznapra osztanak be, de azt, hogy most aztán 2 napig játsszák, képtelen vagyok elviselni.” Azzal rekompenzálhatják, ha a Szerelmes éjszaka c. filmet viszont 5 napra tűzik műsorra. Ezt végül 1935. november 13—1-og vetítik (szerda, csütörtök, péntek). Ám az előzeteshez nem küldték el a cenzúralapot, márpedig előzetest se enged játszani enélkül a helybeli rendőrség – figyelmeztetik a céget¹⁰⁹.

November 8-án panaszkodnak, hogy milyen gyenge eredményeket mutat fel Győr. A fekete szempár c. alkotás bevételei „minden várakozáson alul ütöttek be”. Ugyanez Szegeden, Győr előtt, háromszor akkora bevételt hozott. A beosztás eleve kizárta a nagyobb sikert Győrött – mondja a kölcsönző -, tudomása van róla, hogy ezzel a filmmel egyidejűleg valamelyik mozgóban a Csúnya lány c. magyar filmet játszották. Ezen felül azonban összeesett a budapesti Belvárosi Színház előadása is a film játszásával.” Ez olyan két konkurencia, melyet semmiféle film nem bírhat ki. És garancia nélkül, amétára kapták¹¹⁰.

¹⁰⁶ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R—U) 12. dosszié. Poós kritikája az 1935 augusztusában fogalmazott jelentésében. Bécsi zenés darab a szegény szobrász és a gazdag öregúr plátói szerelméről. Az 1. csomó (A—R), 13. dossziében, a Hirsch Lajos és Tschuk Imre filmkölcsönző vállalat levelezésében olvashatunk a hibákról. (Az 1935. okt. 17., 19., 20. stb. levelekben).

¹⁰⁷ GyL. Moziüzem iratai 1935—36. 1. csomó (A—R) 18. dosszié: a bevétel részletezése a győriek 1935. dec. 6-i levelében.

¹⁰⁸ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 1. csomó (A—R), 19. dosszié. Az Allianz film kft. bp-ig filmkölcsönző váll. Levele az Elite-nek 1935. okt. 10-ről.

¹⁰⁹ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 1. csomó (A—R), 10. dosszié, a Keleti Béla filmkölcsönző és raktár leveleiben. Az idézet az 1935. okt. 14-i levélből való.

¹¹⁰ A Csúnya lány c. magyar filmről Poós az 1935. szept.-ben megtekintett filmek közt ír. A Harmonia kölcsönzi. Levelezését ld. GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 1. csomó (A—R), 11. dossziében. – A Belvárosi Színház győri vendégjátékáról a 2. csomó 10. dossziéjában. Díjtalanul átengedik nekik (11022/1935. pm. Sz. okt. 26.) 1935. nov. 4—5.54 a termet. A fűtést és világítást azonban fizetniük kell. A villanyórákat leolvassa város. Fizetik még a jegyszedőket (25 P), a vászon és hangszórók le- és felszerelést (30 P) és 3-áig 150 P előleget a mozipénztárba. Két páholyt a polgármester díjtalanul használhat.

Ennél cifrább ügy kerekedett a Négy és fél muskétás c. német, de magyarra szinkronizált filmalkotás kultúrházi vetítéséből (1936. február 15—19.). Az Elite-ben szorosán a nyomában fut a Barátságos arcot kérek c. magyar film, Szőke Szakállal a főszerepben (1936. február 21--25, péntektől keddig). Ez utóbbit Keleti Béla kölcsönözte, s most fel van háborodva azon, hogy a német filmet, mint a legmulatságosabb magyar vígjátékot hirdették, nemzeti színű szalaggal ellátott plakáttal, elhagyva az összes külföldi szereplő nevét. „Győr város bizonyára azért kapta mozgósínházengedélyét, hogy a magyar kultúrát szolgálja, nem pedig azért, hogy a magyar munka, magyar kultúra ellen tudatosan – a közönséget tévedésbe ejtve – ilyen téves akciót folytasson.” Erélyes sürgönybeli felhívására se ragasztották át a plakátot.

A Győri Hírlap 1936. február 20-i számának nyílttér-rovatában Keleti felhívással fordult a mozilátogató közönséghez, s ebben közli, hogy az elkövetett tisztességtelen verseny miatt az eljárást a Város filmszínházellen a győri törvényszéknél P 519/1936. sz. alatt mai napon megindította¹¹¹.

A magyar film a filmek világversenyében igen hátrányos helyzetben van. Ezt különféle intézkedésekkel igyekeznek ellensúlyozni, például azzal, amire az előbb utaltunk, hogy ugyanis ha magyar filmet vetítenek valamelyik moziban, akkor másik magyar filmet ne hozzanak, nehogy egymást üssék el a nagyobb sikertől¹¹².

Állandóan visszatérő panasz, hogy a máshol sikeres filmek Győrött sorra buknak meg. Még Orosházát is jobban érdekli a mozi. Az ottani Korzó Mozgó nagy sikerrel játszotta a Szentivánéji álom c. Peinhardt-filmet, pedig a konkurens filmszínház is jó (magyar) műsorral rukkolt elő. Győrött pedig nem merik elvállalni, különösen nem garanciával (ebben talán Poós Miklós felemás kritikájának is része van)¹¹³.

Nehogy az egyoldalúság vádjá érjen bennünket, sikerekről is beszámolunk. 1936. február 5-én írják az UFA budapesti képviselőjének, hogy Röck Marika filmjét, a Könnyű lovasságot „színházunk közönsége igen melegen fogadta s az előadásokról távozók őszinte elismeréssel beszéltek a filmről. A Könnyű lovasság anyagi eredménye teljesen megközelítette a legnagyobb sikerű külföldi filmek eredményét, ami legfőbb bizonyítéka annak, hogy Röck Marika első külföldi filmje nálunk a közönség általános tetszésével találkozott.”

Hét napig játszották (1935. december 29., 30., 31. és 1936. január 1-jétől), az első öt nap eredménye 3191.-P bruttó bevétel. A két utolsó napé még az adóhivatalban van – írják a cégnek 2-án.

A győriek által megbízott budapesti kritikus, Poós Miklós, nincs jó véleménnyel a filmről. „Röck Marika első filmje olyan mint a primadonnája: nagyobb a híre, mint amennyit ér. A reklámé a siker, nem a darabé.” Tinglitangli. Röck Marika két év előtt tűnt fel a Vígyszínház cirkuszi előadásán. „Azóta verik mellette a cirkuszi nagy dobót.” Pompásan lovagol, táncol és szép, de kár hogy beszél és énekel. „Hangja kiábrándító, nincs semmi kifejező ereje. Színészi játéka is ilyen.” A mese száraz

¹¹¹ GyL. Moziüzem iratai 1936—36., 2. csomó (R—U), 2. dosszié: a Városi Filmszínház bemutatott műsoráról kimutatás. A Négy és fél muskétást 1936. febr. 15—20. közt játszották. A legtöbb 432, a legkevesebb néző: 80. Összesen: 3203. A Barátságos arcot kérek c. magyar film az Elite-ben 1935. febr. 21-től (péntek) 25-én estig fut. Nézőszám összesen: 3681.

¹¹² 1931—36 között évente 6—20 magyar film készült, számuk aztán ugrásszerűen megnőtt. Ld. Nemeskürty i. m. Rendelet a magyar filmekről: GyH. 1935. júl. 27. A teljes műsor 10 %-át magyar filmek tegyék ki 1935. aug. 1-jétől 1936. jan. 31-ig, azon túl 15 % legyen a magyar készítésű, 122 m-nél hosszabb filmek aránya. Ezt a rendőrség szigorúan vizsgálja. A Négy és fél muskétással az volt a probléma, hogy a film magyarra átültetett változatát az Orsz. Mozgóképvizsgáló Bizottság magyar nyelvű filmnek minősítette, ugyanolyan nemzetiszínű bélyeggel az engedélyokiraton, mint az eredeti magyar filmkéén. A filmet a falragaszokon és a helyi lapokban teljesen az engedélyokirat, az előzetes és a Reflektor filmkölcsönző szaklapokban közzétett hirdetéseinek szövegeivel hirdették – védekeznek Keleti Béla vádjai ellen. Különben az eredeti film Magyarországon készült.

¹¹³ A film forgalmazójának, a Warner Bros, First National Vitaphone Pictures magyarországi képviselőjének levele 1935. dec. 28-ról. Poós kritikája: GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 2. csomó (R—U), 12. dosszié: jelentés nov. 15—30-tól. Szemben a sajtó egyhangú (vlsz. Irányított, Poós szerint) glorifikálásával, a bemutató közönségnek véleménye nagyon is megoszlott. Kisebb csoport az elragadtatott néző, akinek megfelelő Shakespeare-studiumai vannak. Reinhardt rendezése valóban nagy, de hibája, hogy kizárólag külsőségekre szorítkozik – véli Poós.

és unalmas. Hogyan lesz pincérlányból világhírű művésznő. A befejezés pantomim és az amerikaiakkal vetekedő kiállítású revü (1935. december 31.)¹¹⁴

Orczy bárónő világhírű regényéből, a Vörös Pimpernelből készült angol filmet Poós megnézte. Kritikája: az angol főhős a francia forradalom áldozatait szökteti meg. A rendező és a szereplők páratlan művészetét dicséri. A közönség érdeklődése azonban nem olyan nagy, mint amilyent a film megérdemelne. A Tricolor hozza forgalomba. Leslie Howard és Merle Oberon művésze 1935. november 15—19-re jutott el Győrbe. A forgalmazó 38 % amétára, 800 P garanciával kölcsönözte. Eredmény: az öt nap alatt mindössze 1985,60 P bevételük volt, ebből avsránapra 851,60 P jutott Ennek ellenére nem volt rossz a többi filmhez képest. A Városi Filmszínház novembere műsorában ez érte el a legtöbbet. A három mozi közös működésének első félévében, a legnagyobb sikert az Édes mostoha c. film érte el. November 8-tól – három nap hosszabbítással – 15-ig – játszották az Apollóban és 6084,70 P bruttó bevételt könyvelhettek el. A Hermes filmkölcsönző (a British International Pictures London magyarországi képviselője) volt a szerencsés, amely a kialakult százalékot kapta¹¹⁵.

Ebben az időszakban az Elite-nek egy másik magyar alkotás, a Csúnya lány jelentette a legnagyobb hasznot, bruttó 5544,90 P-t. 1935. november 1—5-én pergették le.

Poós véleménye: a Csúnya lány sovány vígjátéki ötletre épül, a hazai filmekhez képest elég jól, nagyobb hibák és zökkenők nélkül. Az agglégénynek induló ügyvéd csúnya irodakisasszonya és szép szerelmese ugyanaz a személy. A férfi rájön a csalásra, mégis házasságra lép vele. Közönségsikere eddig még nagy, a jegyeket napokkal előbb elkapkodják. Az abszolút győztes azonban az Apollóban műsorra került magyar film, a Budai cukrászda, december 25—31 közötti 8042,80 P-s hozamával. Ezt a Phöbus filmforgalmi és filmkölcsönző Rt. küldte azzal a feltétellel, hogy a játszási időben legyen vasárnap is és 1200 P garantált összeg mindenképpen jusson nekik. Egyébként a forgalmi és vigalmi adóval (együtt 8 %) csökkentett bruttó bevétel 43 %-ára szerződtek. A film játszásával egy időben más magyar film Győrött nem lehet műsoron, és akkor kell vetíteni, amikor a fővárosban a premier-filmszínházban fut. Még olya kikötések is voltak, hogy ha a film az 5000 P-t eléri, a százalék 45-re emelkedik, s ha a negyedik játszási napon legalább 550 P-t kaszálnak be, prolongálhatják a következő napra. Aztán megegyeztek még egy napban¹¹⁶.

A Meseautó c. magyar film mindig telt házakat vonzott. Az elite kezdte 1934. december 25—29-i bemutatással, keddtől szombatig 16 előadásban, majd 1935. január 15—19 közti 15 előadással folytatta, s műsorra tűzte május 2—4-ig, július 30—31-ig és augusztus 29-én. Közben az Apollóban augusztus 22—24. között játszották, illetve még 1936. július 27—30-án is (hogy csak a kezdeteket vegyük számba). A Győri Hírlap 1934. december 28-i számában megjelentetett hirdetés szerint 3 nap alatt 6604-en nézték meg. Viszont a Városi Filmszínházban 1936. április utolsó két napján – amely egyben a végleges bezárás előtti két utolsó játszási nap volt -, mindössze 198,60 P-t, illetve 279,40 P-t számolhatott össze a pénztáros¹¹⁷.

Ékes bizonyosságául annak, hogy a törvényhatóság valóban nem nagyon tud nyereségesen vállalkozni.

Sokszor vették elő mentőövként a Hyppolit, a lakájt, illetve a külföldiek közül a Hindu síremléket.

A közönség figyelmét a sűrűn változó műsorokra folyton-folyvást fel kell hívni, s amit a szokványos plakátokkal nem mindig lehet. Néha különös megoldásokkal is találkozunk. A Bécsi bál c. Paula Wessly-filmet (Maskerade az eredeti címe) álarcos alakok hirdetik a győri utcán. Mit takar

¹¹⁴ Poós kritikája uo. Filmjelentés 1935. dec. 16—31. A másik szélsőséges a forgalmazó (UFA): „erre a nagyszabású gyönyörű filmre A nap kevés.” A közönség véleményét a győriek 1936. febr. 5-i leveléből idézem.

¹¹⁵ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 1. csomó (A—R), 12. dosszié. Nov. 8—12-re osztották be.

¹¹⁶ GyL. Moziüzem iratai 1935—36., 1. csomó (A—R), 4. dosszié: Phöbus film. A forgalmi és vigalmi adóval (8 %) csökkentett bevétel 43 %-át, de legalább 1200 P-t kérnek érte úgy, hogy egy vasárnap is legyen benn a játszási időszakban. Más magyar film ugyanakkor Győrben nem mehet. A bemutató Bp.-en a Forumban 1935. okt. 15-én de. 11-kor lesz. A győri igazgató (Libertiny Zoltán) meghívót kapott. Mészáros is. Győrött beosztva dec. 25—26—27—28-ra. Vasárnapkal kezdtek, s mindjárt több mint 1200 P-t vettek be. Különben 9 felvonásos és 2450 m hosszú a film.

¹¹⁷ Bár az újsághirdetés szerint csak az Elite jogosult műsorra tűzni, még reprimendben is, de azért az Apollóban is játszóak. Elite. 1934. dec. 25—29., 1935. jan. 15—19., máj. 2., 3., 4. és 1936. aug. 29., az Apollóban, a Szívek melódiájával együtt, 1935. aug. 22., 23., 24.

az álarc? – kérdi a Győri hírlap 1934. szeptember 18-án, kedden. Szombaton még csak ketten, vasárnap már hárman járták a várost a reklámokkal. Persze a filmben egy ária erejéig megjelenő Caruso hangját nem utánozták. A bemutató előadást 19-én, szerdák este 9-kor tarották az Apolóban. Rendező Willy Forst; játszottak benne, többek közt, Adolph Wohlbüch, Hans Moser, Olga Tschehowa. Egészen 26-áig volt műsoron, ez összesen 24 előadást jelentett¹¹⁸.

Az Arany c. Hans Albers-film vetítése alkalmából nemcsak képeslapokat terjesztettek, hanem aranytárgyakat is sorsoltak ki. Az első előadáson, 1934. december 1-jén, az Apollo nézői közül – mit tesz Isten – éppen ifj. Szauter Ferenc (fenntartott hely V. sor 1. szék) nyerte a 14 karátos aranyórát. Ma – közlik – aranygyűrűt sorsolnak ki. Megtekinthető a Pálma illatszertár kirakatában. A késő esti sorsoláson az aznapi összes előadás jegyei részt vesznek¹¹⁹.

A reklámfogások nem mindig arattak osztatlan sikert. A Dunántúli Hírlap számol be egy különös feljelentésről. „Az egyik győri, Király utcai reklámvállalat feljelentést tett a rendőrségen, illetve az ügyészségen az Apollo mozi ellen, kérve, hogy annak heti műsorát tartalmazó ismertető füzetecskéjét tiltsa be, és ne engedélyezze a másik győri mozi készülő >híradójának< megjelenését sem.” A hatóságok véleménye szerint azonban nem tilthatók be, mert nem tekinthetők időszaki lapnak. Az ilyen „nem egyéb, mint az előadásra kerülő művek tartalmával, keletkezésével, történetével, a szerzők, a rendezők és szereplők személyi intimitásaival tarkított, a mai idők divatja és ízlése szerint kibővített filmszínházi műsor, amelyet nemcsak a mozik, hanem a színházak, hangversenyek is ki szoktak adni. ... A nyomtatvány ingyenes műsor, nem pedig hírlap vagy folyóirat” – így a hivatalos vélemény. „Nem változtat ezen a tényen az sem, hogy idegen hirdetéseket közöl.”¹²⁰

Akta készült a Kultúrház filmszínházának reklámjairól. Hoffmann Adolf és Ujlaki Géza, a kultúrház kezelőbizottságának tagjai, felszólaltak a reklámok ellen, 1935. november 28-án. A mozisok válasza: a reklámanyag országos, ezek nem ízléstelenek. Ismételten kérték a kultúrházkezelő bizottságot, hogy gondoskodjanak vitrinek, szerkények elhelyezéséről, azon kívül filcről az ajtókra, hogy ne illanjon el olyan könnyen a meleg. A takarításhoz porszívót kértek, s a fűtést a pénztárba. Kérésük eredménytelen maradt. A bizottság ellenben arra akarta rávenni a filmszínház vezetőségét, hogy hangversenyek, színházi előadások stb. alkalmával a mozi reklámjait távolítsa el. Az ellenérv: „a filmszínház üzemében egy-egy hangverseny egy színelőadás olyan zökkenést idéz elő, ami messze meghaladja a napi mozibevételek értékét és a legkisebb kártérítés, amit a filmszínház úgyszólván igényelhet, hogy a hangversenyekre, színházi előadásokra érkező közönség a mozi reklámanyagát is megtekintse.”¹²¹

A Győri hírlap 1931. március 4-i számában panaszos levelet közöl A mozielőadás és a közönség címmel. „Tekintetes Szerkesztőség! Napokkal ezelőtt készültem már arra, hogy levelet írjak jogos, s azt hiszem mások által is tapasztalt panaszomról. Ma azután egy nagyobb társaságban mások is elkéservedve számoltak be az enyémhez hasonló tapasztalataikról és fölkértek e sorok megírására. A győri mozik igazán dicséretes igyekvéssel rendezkedtek be a hangosfilmelőadásokra és sok jó előadást hallgattunk végig nagy gyönyörűséggel és többször valóban nívós művészei élvezetben van részünk ezeke az elsőrangú előadásokon. Bosszantó és elkészerítő azonban az, hogy a közönség közül többen állandóan hangosan fecsegnek. Az olcsó helyeken csönd van, a páholyülések és a jobb helyek közönsége közül azonban többen állandóan hangos megjegyzéseket tesznek, úgyhogy volt előadás, amikor nem szűnt meg a fecsegés. Szerkesztő úr, nemrégiben a budapesti lapokban is olvastunk hasonló panaszokat, hangosfilmnél oly rendkívül zavaró ez a viselkedés, hogy ellene okvetlenül orvoslást kérünk. Kijelentjük itt, hogy egyszerre csupán egy >hangos beszélőre< vagyunk kíváncsiak, az önkéntes föllépőket, ha önmaguk nem tudják fékezni áradó beszélőkéjüket,

¹¹⁸ A Bécsi bál premierje szerda este 9-kor lesz, Béccsel, Berlinnel, Budapesttel egyidőben Győrött is. DH. 1934. szept. 16. Kisérőműsor: Rettegés városa, Felhőkarcolók Arábiában és egy rajz trükkfilm. DH. 1934. szept. 23. A GyH. Arról tudósít, hogy ellopták Caruso hangját. Beperelelték a rendezőt, mert engedély nélkül használt fel egy Caruso-film részletet. 1934. szept. 15. it takar az álarc? GyH. Szept. 18.

¹¹⁹ DH. 1934. dec. 2. A filmről az Új Filmlexikon 1. köt. 22. lapján olvashatunk. Eszerint 1934-ben készült a német verzió.

¹²⁰ DH. 1935. febr. 10.

¹²¹ GyL. 12537/1935. dec. 12.

valamiképpen el kell hallgattatni. Úgy hisszük, a mozik figyelmes vezetősége vagy esetleg az ügyeletes rendőrtisztviselő is módot talál ennek az általános panasznak orvoslására. Talán figyelmeztető táblák elhelyezése, vagy a műsor előtt levetített udvarias kérelem vagy figyelmeztetés is használna. Tisztelettel (aláírás).”

A közönség értő, figyelő, élvező része néha még tapsra is ragadtatta magát. Az Elite második hangos filmjét „harsány élje és dörgő taps” jutalmazta. A fehér hegyek fia azért érdemelte ezt meg, mert „a sok mesterkéltszínpadis hatásokkal dolgozó film után” ez végre a szabad természetben, Svájcban, a Metterhornon játszódik¹²².

November 30-án számolnak be az Apollóban pergetett Szívek szimfóniájáról. (Eredeti címe: Zwei Herzen in ¾ Takt.) Vidéken először Győrött mutatták be. Bolváry Géza rendezte és – többek között – Halmay Tibor és Szőke szakáll szerepelt benne. A közönség úgy megtapsolt egyes jeleneteket, mintha nem is moziban, hanem színházban ülné. „És egészen bizonyos, hogy most fájt az embereknek először, hogy a hangos filmen nincs ismétlés.” A cím ellen azonban kifogása van a cikkírónak. Nehézkes. Fogadjuk el a németet, javasolja, hiszen úgylát németül beszélnek¹²³.

Később, ahogy beleszoknak a nézők a hangosfilm megkívánta nézési módba, egyre ritkább az ilyen önfelelt tetszésnyilvánítás.

December 7-én (1931) jegyzik meg egy filmről, hogy nincs benne túl sok dialógus, „és ami van, az is bőségesen van magyar fölíratokkal ellátva.” Most már van elég dolga a nézőnek, nem igen ér rá sem tapsolni, se beszélgetni.

RÖVID TANULSÁG

Addig, amíg a győri mozik a két világháború közötti viszonyok szorításában működtek, több olyan eseménysor is zajlott, amelyből a ma szerveződő piacgazdálkodás számára is levonhatók tanulságok. Az egymásra acsarkodás, a meglehetősen rövidlátó, de annál kíméletlenebb verseny, töre nélkül zsákutcába vezet. Érdekes még az, ahogyan a város kínlódik a mozi jogával. Az önkormányzat lépéseinek mozgató rugói egyfelől a takarékoság, másfelől a jövedelemszerzés vágya. Mindez egy alapjában moziellenes közegben: a nagynehezen létrehozott Kultúrházban. Nem lehet büntetlenül összeházasítani színházat, hangversenyt, egyéb rendezvényeket és moziüzemet. Különösen nem úgy, hogy mindig a legutóbbi húzza a rövidebbet.

Ennek ellenpéldájával is szolgálhatunk. 1940. január 31-én Soproni Thurner Mihály, Sopron szab. kir. város polgármestere, tiltakozik a városi mozgófényképszínházak megszüntetésének országos terve ellen. Kimutatja, hogy a soproni Városi Mozi 25 éves fennállása alatt nemcsak fedezte összes beruházásait, hanem (átszámítva) 200 000 P-t meghaladó jövedelmet jelentett a város számára. A város legjobban vezetett üzeme – állapítja meg.

Mi meg azt tesszük hozzá, hogy ez a mozi csak mozi volt, ha néha tartottak is benne irodalmi matinékat, ezeknek időpontját mindit a mozi igazgatója határozta meg, aki különben a város tisztviselőjeként működött. No persze nem akárhogyan. Ma is ismerik messze földön. A neve: Friedrich Károly¹²⁴

¹²² GyH. 1930. okt. 29.

¹²³ Gyö. Nov. 30. Az Új filmlexikon szerinti 1938-ban készült, tehát valóban új film.

¹²⁴ Ld. Hárs József: Küzdelem... 27. jegyzet.